

Britt-Marie Lennartsson

DRÄNGSEREDS KYRKOGRÅRD

Halland, Drängsereds socken, Hylte kommun

KULTURMILJÖ HALLAND RAPPORT 2019:56

Stiftelsen Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2019-2020

Kulturhistorisk bevarandeplan

Bild framsida: Drängsereds kyrkogård, kvarter 13

Foto: Britt-Marie Lennartsson (fotonr 2019-84-xx).

Grafisk form: Anders Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Kulturmiljö Hallands diarienummer 2019/338.

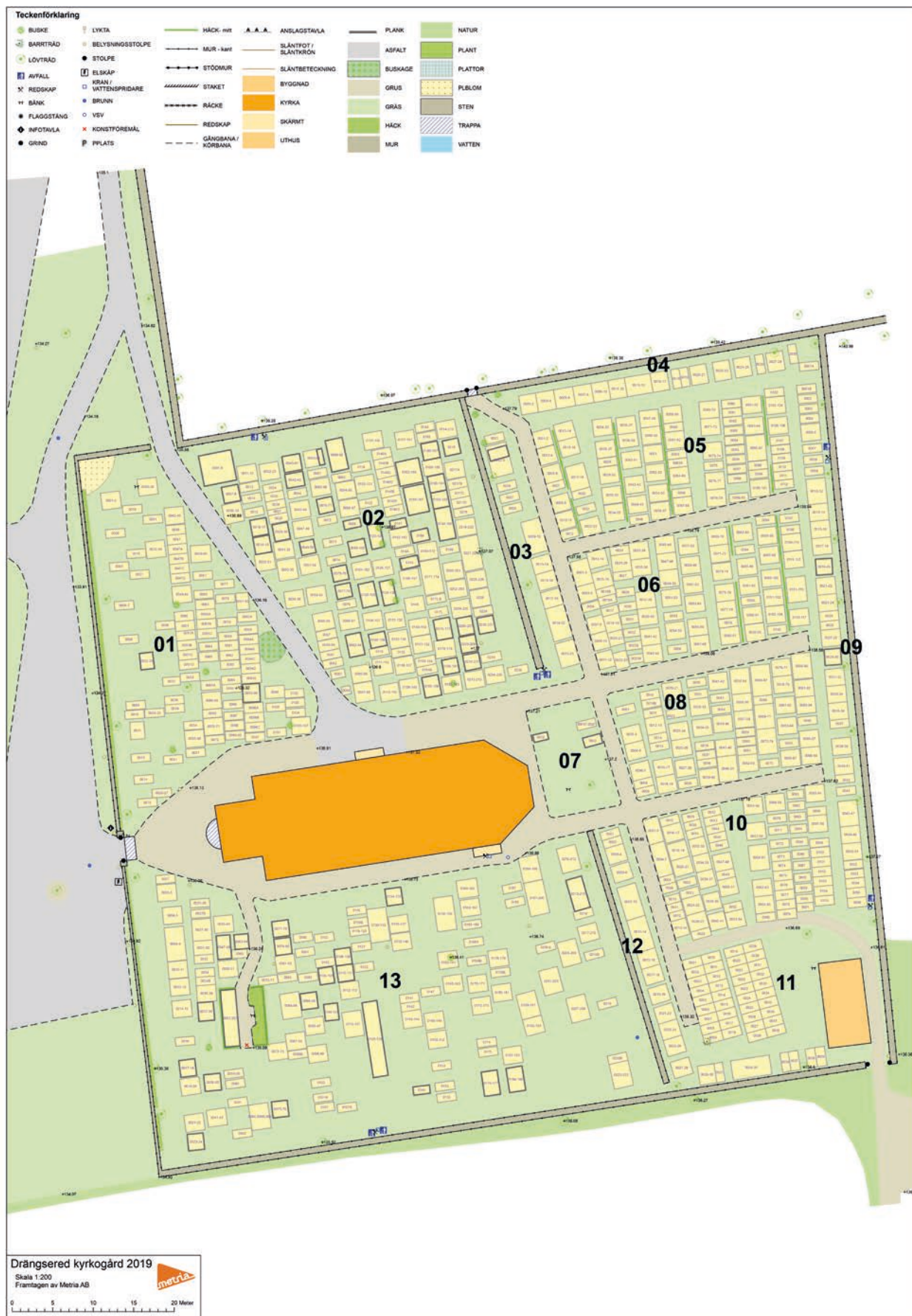
INNEHÅLL

Inledning.....	5
Metod och urval	5
Källor och litteratur	5
Historik	6
Drängseredstrakten och kyrkans plats i landskapet.....	6
Drängsereds kyrkogård.....	8
Utvidgning 1940.....	8
Arkeologi	10
Beskrivning av dagens kyrkogård.....	11
Placering och omgivningar	11
Omgärdning och entréer.....	11
Planform och gångvägssystem.....	12
Vegetation.....	13
Övriga byggnader.....	14
Gravkvarterens karaktär.....	15
Övrigt.....	20
Gravvårdar på Drängsereds kyrkogård.....	21
Sammanfattande karakteristik.....	25
Kulturhistorisk bedömning och bevarandeförslag.....	26
Bevarandeförslag.....	27
1. Värdefull karaktärsmiljö - Kvarter 5-6.....	28
2. Värdefull karaktärsmiljö - Kvarter 8, del av 9 och 10.....	29
Källor.....	32
Tryckta källor och litteratur.....	32
Arkiv.....	32
Bilaga 1. Kulturgravar och värdefulla karaktärsområden, Karta.....	34
Kvarter 1.....	34
Kvarter 2.....	35
Kvarter 13.....	36
Kvarter 3-12.....	37
Bilaga 2. Kulturgravar, tabell.....	38

4 KULTURHISTORISK BEVARANDEPLAN DRÄNGSEREDS KYRKOGRÅD

Drängsereds kyrkogård, Metria, 2019.

INLEDNING

Kyrkomiljön är ofta bygdens äldsta kulturmiljö. Kyrkogårdar och begravningsplatser representerar ett religiöst och kulturellt arv men har även ett stort miljöskapande värde för den omgivande bygden.

Kulturmiljölagen säger att kyrkogårdar skall bevaras och vårdas så att deras kulturhistoriska värde inte förvanskas eller förändras. En bevarandeplan och kulturhistorisk inventering för kyrkogården ger möjlighet till kunskap och inblick i kyrkogårdsmiljön och dess historia. Denna rapport ska precisera kulturhistoriska värden i syftet att verka som underlag och vägledning för pastoratets eget arbete för framtida skötsel och planering av kyrkogården. Den kan även vara till hjälp i kontakten med allmänhet och myndigheter.

Bevarandeplanen är ett rådgivande underlag. Även ändringar som är i linje med en bevarandeplan kräver tillstånd från länsstyrelsen enligt Kulturmiljölagen kapitel 4.

Denna bevarandeplan är utförd av Kulturmiljö Halland, Hallands Kulturhistoriska museum, på uppdrag av Falkenbergs pastorat. Fältarbetet och arbetet med analys och rapport utfördes under januari-mars 2020 av bebyggelseantikvarie Britt-Marie Lennartsson. Samråd har hållits med Länsstyrelsen i Hallands län och Falkenbergs pastorat samt även med Göteborgs stift.

Metod och urval

Arbetet bygger i stora delar på en kulturhistorisk dokumentation och bevarandeplan av Drängsereds kyrkogård som utfördes av Kulturmiljö Halland 2007. Den stora ändringen från rapporten är att den förkortats. Avsnitt om att hantera äldre gravvårdar, återanvända, vårda och underhålla samt allmän kyrkogårdshistorik har flyttats till ett separat dokument.

En betydande ändring finns också i den selektiva gravvårdsinventeringen. Under senare år har ett omfattande arbete påbörjats med att prova stabiliteten av alla gravvårdar på kyrkogårdarna. Detta har lett till att ett stort antal gravvårdar fått läggas ned, vilket förändrat kyrkogårdens landskap och karaktär. I samband med detta har Falkenbergs pastorat önskat en ny urvalsmetod. Endast klass 1 gravar kan säkerställas när gravrätten återfaller till upplåtaren. Det är betydligt mer oklart hur hanterandet ser ut av gravvårdar i klass 2 och övriga. Därför har antalet

klass 1-gravar utökats. Då det nu bara finns en bevarandeklass kallas de här Kulturgravar.

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har dock fortfarande sin utgångspunkt i skriften *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, 2007, utgiven av Centrala Gravvårdskommittén, CGK. Även erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering. De utvalda gravvårdarna och miljöerna har markerats på en karta framtagen av Metria 2019, Bilaga 1. Kulturmiljö Halland har utvecklat en förenklad blankett/tabell för att presentera urvalet av värdefulla gravvårdar som finns som en bilaga sist i rapporten, Bilaga 2.

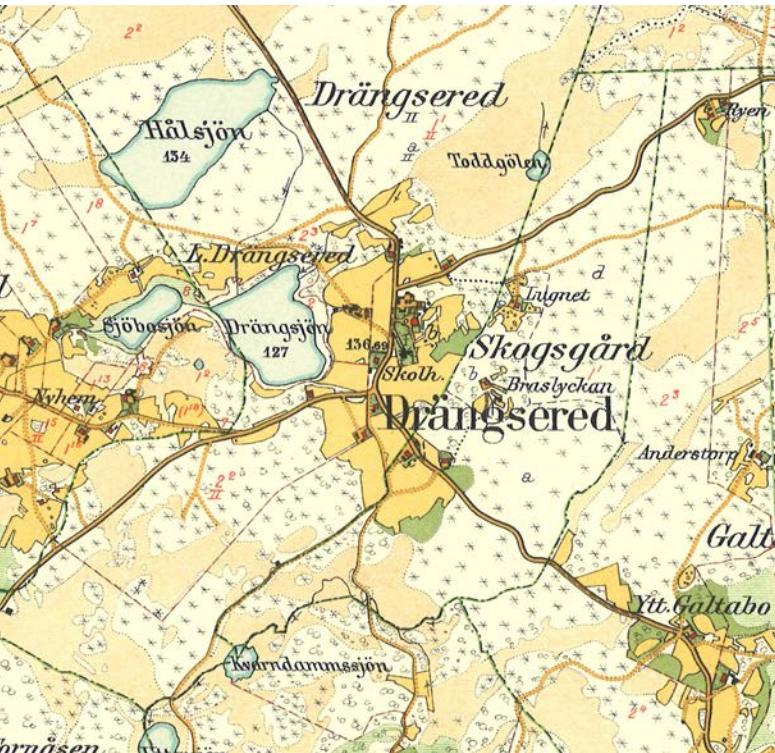
För att säkerställa ett bevarande av kyrkogårdens karaktär har xx enhetliga och sammanhållna miljöer pekats ut, här kallat värdefulla karaktärsområden. Rekommendationerna för dessa områden bör skrivas in i gravrättsavtal.

Källor och litteratur

Då denna rapport bygger på en tidigare kulturhistorisk dokumentation från 2007 så är det i stort sett har samma källor använts.

Information om kyrkogårdar, gravstenar och kulturhistorisk dokumentation mm har hämtats från *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, utgiven av CGK, Centrala Gravvårdskommittén 2007, *En handbok om - Natursten Gravvårdar* utgiven av Sveriges Stenindustriförbund, 2005, samt *Kyrkogårdshandboken* utgiven av SLU i serien Stad & Land, 2012.

Information om Drängsereds socken kommer från den kulturhistoriska dokumentationen av Drängsereds kyrkogård som Kulturmiljö Halland tog fram 2007. Då användes främst K.E. Samuelssons bok *Hembygdsboken över Torup – Kinna-red – Drängsered* från 1968, utgiven av Hembygdsföreningarna i Torups kommun, Bror Jansons häfte *Drängsereds kyrka* från 1961 samt *Bygd att bevara – Program för kulturmiljövård*, utgiven av Hylte kommun och Hallands läns museer 1990. Även Kulturmiljö Hallands arkiv och dåvarande Torups kyrkliga samfällighets eget arkiv på pastorsexpeditionen i Torup bistod med material. Kartmaterial har hämtats hos Lantmäterimyndigheten i Hallands län.

Ekonomisk karta över Drängsered 1925.

Äldre foto på Prästgården från tidigt 1900-tal. Foto: Hugo Bengtsson, ur Hallands Kulturhistoriska museums samlingar.

HISTORIK

Drängseredstrakten och kyrkans plats i landskapet

Drängsereds kyrkby ligger i skogsbygden på det sydsvenska höglandet i mellersta Halland, och utgör ett sockencentrum. Byn har växt fram kring ett fyrvägskäl och omges av ett relativt öppet odlingslandskap, i sluttningen ned mot Drängsjön i väster. Kyrka, prästgård, prästlöneboställe och församlingshem ligger samlade norr om vägskalet utmed den norrgående vägen mot Krogsered. Drängsereds bebyggelse ligger längs vägarna med yngre koncentrationer av byggnader kring vägen i sydost och sydväst. Samhället har idag daghem, bibliotek och bygdegård.

Drängsered stavades 1288 Drängsnyth och 1352 Drängxryth. I 1645 års jordebok angavs att Drengzrödh upptar en och ett halvt frälshemman. Förleden härleddes till mansnamnet Dräng och slutleden ryd syftar på röjning i skog. Socknarna bildades troligen under äldre medeltid (1100-1350). De största socknarna i Halland ligger i inlandet i de södra skogsbygderna nära smålandsgränsen där socknarna varit mer befolkningstäta jämfört med norra Halland. Vid Gustav Vasas tid ägdes nästan all mark i Torups, Kinnareds och Drängsereds socknar av adeln. Adelsmännen i Hylte kommun tillhörde lågfrälset. På 1600-talet fanns många säterier i Hylte kommun.

Prästgården (Drängsered 1:20) ligger precis norr om kyrkogården. Manuset från 1882 byggdes i timmer och är en envåningsbyggnad med frontespis och öppen veranda på framsidan och gulmålad locklistpanel. Prästgården är idag privatägd.

På andra sidan landsvägen, väster om kyrkogården, ligger församlingshemmet som ursprungligen var uppförd som skola. I sluttningen ovanför (öster om) kyrkogården ligger Hembygdsgården Lugnet har varit Drängsereds sista dagsverkstorp. Tidvis har torpet använts som kyrkvaktmästarbostad.

Hallands kulturhistoriska museum

Drängsereds kyrka någon gång under tidigt 1900-tal. Foto: Hugo Bengtsson, ur Hallands kulturhistoriska museums samlingar.

Drängsereds kyrka

Drängsereds första kyrka troligen uppförd på 1100-talet, brändes ned 1563 under det nordiska sjuårskriget. Den ska ha varit byggd i gråsten, utan torn med ett spåntäckt tak. Kyrkan var invigd åt den norska helgonkungen Sankt Olof och hans namn finns på kyrkans medeltida nattvardskalk och på ett bevarat sigill. Den ersattes på 1560-talet strax norr om den nuvarande kyrkplatsen.

Drängsereds nuvarande stenkyrka uppfördes i gustaviansk stil 1780-1783 och fick namn efter den dåvarande drottningen Sophia Magdalena. Murverk från 1500-talskyrkan ingår sannolikt den i norra långhusväggen. Exteriören är sparsamt dekorerad och är i huvudsak bevarad sedan uppförandet. Kyrkan består av ett rektangulärt långhus med tresidig koravslutning i öster. På långhusets västra del sitter ett gaveltorn i trä med flack tornhuv i gustaviansk

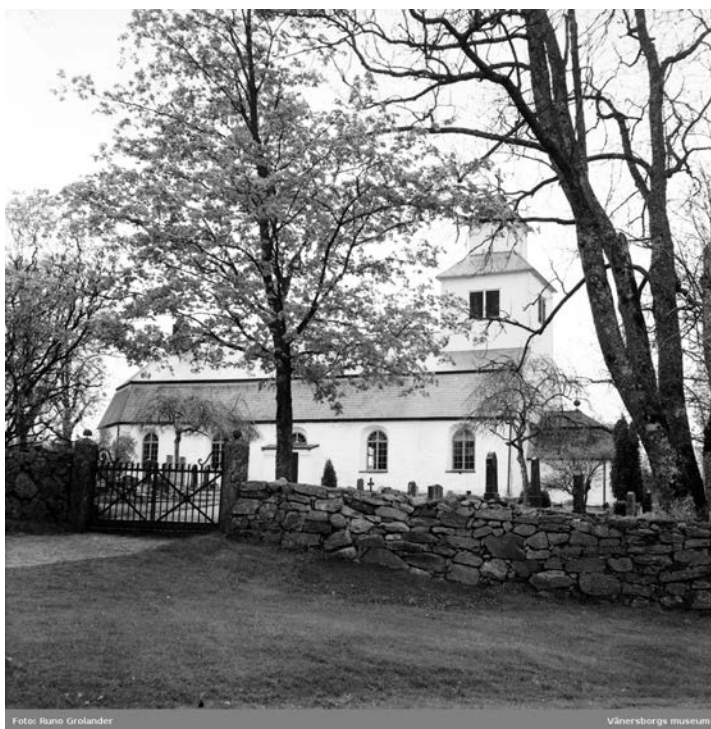
stil och lanternin. Vid västgaveln sitter ett tillbyggt vapenhus från 1916, uppfört i harmonierande stil. Långhuset har ett högt, brutet tak täckt med skiffer, medan spån täcker tornhuv och taket på vapenhuset. De vitputsade murarna genombryts av stickbågeformade muröppningar. En stor del av byggnadsstenen har hämtats i Hällhult och timmer hämtades från Skogsgärde. Enligt ATA finns uppgifter om en gravsten från 1698 som sägs ha varit inmurad i en fönsterbänk i kyrkan. På stenen ska det bl.a. stå ANDERS AMBJÖRNSEN I BÖNNABOL.

Kyrkorummet har en ljus färgsättning i den gustavianska stilens blå, grå och vita kulörer. Rummet har vitputsade väggar och täcks av ett tunnvalvt bräd-tak med sidopartier bemålade med bibliska motiv och slingornament. Interiörens utseende härstammar främst från genomgripande renoveringar under 1930- och 50-talen då delar av inredningen ändra-

Kyrkogården, troligen från kyrktornet mot Prästgården, någon gång under tidigt 1900-tal. Foto: Hugo Bengtsson, ur Hallands kulturhistoriska museums samlingar.

Kyrkan och kyrkogården från nordväst. Foto: Runo Grolander, Vänersborgs museums samlingar.

des, bl.a. byttes altaruppsatsen ut och orgeln från 1867 byggdes om, kyrkorummet målades om och takmålningarna tillkom. Den öppna bänkinredningen från 1916 modifierades på 1990-talet, då även ett stengolv av tegel lades in och läktarunderbyggnader tillkom. Kyrkan rymmer även 1600-talsinredning från sin föregångare: innerdörrar, en dopfont i malm (1617) och predikstol (1628) i renässansstil.

Drängsereds kyrkogård

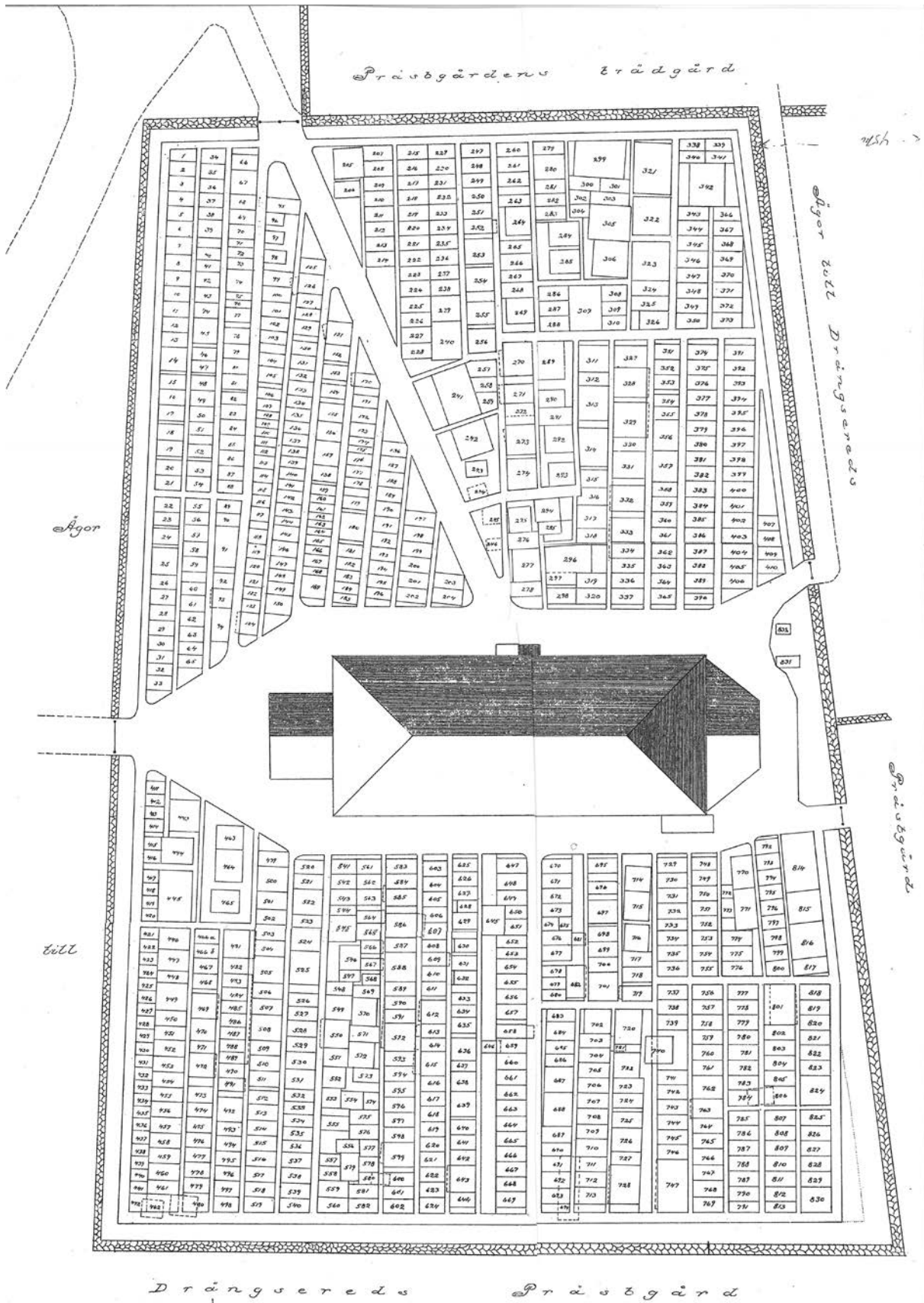
Det finns inte många uppgifter om kyrkogårdens historia. Kyrkogården har troligen funnits lika länge som kyrkan. Troligen har den även varit omgärdad på något sätt. Enligt uppgifter från 1600-talet var muren av gråsten och täckt med bräddor överst för att förhindra att regn och is skulle förstöra muren. Det ska ha funnits tre ingångar med spåntäckta stigluckor till kyrkogården. Ett kyrkoherberge, en tiondelada, stod också på kyrkogården. Ytorna närmast södra muren tillhör inte den ursprungliga kyrkogårdsdelen men det är osäkert när man utvidgade denna del. Storskifteskartan från 1827 visar på en något mer kvadratisk form än den senare rektangulära som finns på en uppmättningsritning finns från 1932.

Utvidgning 1940

Planering av utvidgning påbörjades kring 1936 och kyrkogården utvidgades sedan mot öster omkring 1940. Det finns dock några vårdar från sent 1930-tal varför det är tydligt att kyrkogården togs i bruk innan 1940. Den tillbyggda delen avgränsas mot väster av den ursprungliga murens östliga stäckning. Denna del innehåller idag kvarteren 3-12. Från början planerade man att anlägga en halvcirkelformad ceremoniplats i nordöstra delen vilken dock aldrig förverkligades. Diskussioner fördes också om att ta bort mittpartiet av kyrkogårdsmuren men denna plan genomfördes inte.

Vid anläggning av det nya kyrkogårdsområdet i öster, kvarteren 3-12, togs mittpartiet av den östra ursprungliga kyrkogårdsmuren bort där kvarter 7 ligger idag. Flera av de älderdomliga vårdarna som idag står i kvarter 7 fanns inte där kring 1974 utan är ditflyttade vid ett senare datum.

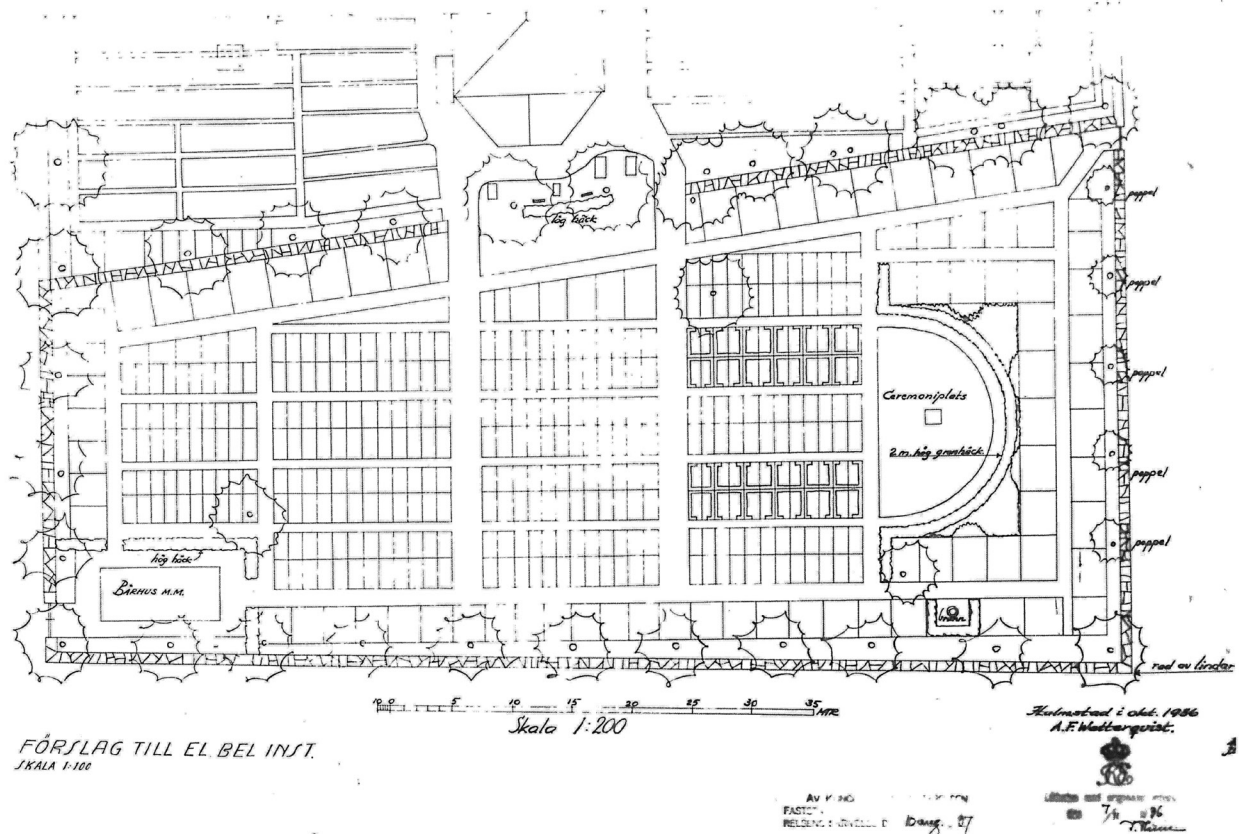
Troligtvis togs det som är kvarter 8-10 i bruk

Uppmåtningsritning från 1932 över Drängsereds kyrkogård. Området motsvarar dagens kvarter 1, 2 och 13. Foto: Eva Gustavsson Kulturmiljö Halland, taget 2007 i församlingens arkiv.

DRÄNGSEREDS KYRKOGRÅRD FÖRSLAG TILL UTVIDGNING

Förslag till utvidgning av Drängsereds kyrkogård, 1936. ATA.

först. Dagens utseende med rygghäcker i kvarter 5 och 6 är typiskt för 1950-70-talen. Aldern på gravvårdarna visar också att detta utseende troligen tillkom på 1960-talet.

Arkeologi

Fynd av stenföremål visar att trakterna kring Hylte har varit befolkade sedan äldre stenåldern (8000-4200 f Kr). Kring Drängsereds kyrkby finns mindre ansamlingar av bronsåldersgravar och många intressanta fornlämningsområden. Fynd och lämningar finns i kyrkogårdens direkta närhet. På kyrkogården påträffades en flintdolk (raå 99) vid gravgrävning (Bästhultagraven). Norr om kyrkogården, på prästgårdens ägor finns en känd hälsokälla (raå 126).

Där drack man vatten vid gudstjänst så sent som på 1900-talets början. Vid grävning av grunden till ett uthus vid prästgården påträffades en stridsyxa i sten (raå 81).

Det finns även en hel del milstolpar och väghållningsstenar som låg efter läns- eller häradsvägarna. Söder om Drängsjön ligger ett fossilt åkersystem (raå 115) med ett 70-tal röjningsrösen (raå 15). Två av rösena (raå 14 och 16) tyder på bronsålder och ett röse (raå 15) är troligen från äldre järnåldern. Vid torpstället Lugnet, numera är hembygdsgård, öster om kyrkogården finns fyra stensättningar (raå 27-28).

BESKRIVNING AV DAGENS KYRKOGRÅRD

Placering och omgivningar

Kyrkogården ligger på en västsluttning i ett öppet landskap med natursköna omgivningar med Drängsjön i väster och i söder samhället som växt fram runt en vägkorsning. I norr gränsar kyrkogårdsmuren mot prästgården. I väster ligger en asfalterad parkering mot den förbipasserande väg 150. På andra sidan vägen ligger församlingshemmet i en gammal skolbyggnad. Söder och öster om kyrkogården ligger ängs- och betesmarker.

Omgärdning och entréer

Kyrkogården inramas av en kallmurad naturstenmur. Muren är hög i öster och norr och lägre i sydväst. I väster är muren en stödmur med en häck ovanpå. Kyrkogården omgärdas av en trädkrans med en blandning av alm, lind och kastanj. Kran- sen har tunnats ut med åren och är inte intakt. Den

Kyrkogården omges av en kallmurad naturstenmur med en klippt häck ovanpå samt bitvis även en äldre trädkrans. Här från parkeringen på västra sidan av kyrkogården.

Den omgivande muren med prästgården i bakgrunden.

Öppningen i nordvästra hörnet. Grinden är borttagen, jfr foto på sidan 10.

Mellan kyrkogården och prästgårdens parkliknande trädgård finns en liten smidesgrind.

Öppning med smidesgrind mot söder, vid ekonomi-byggnaden.

ursprungliga kyrkogårdsmuren i öster är kvar till största delen och avgränsar gamla delen mot den yngre delen som anlades omkring 1940.

Totalt finns fyra entréer till kyrkogården. Kyrkans huvudingång är placerad i väster med en dubbel smidesgrind mellan granitpelare med pyramidformade överdelar och granitklot i toppen. På insidan leder en granittrappa med sju steg upp till en grusgång som leder fram till kyrkans västingång.

I det nordvästra hörnet finns en bred ingång inramad av två höga vittrade grindstolpar i granit med pyramidformade överdelar. På den norra stolpen finns ett granitklot, medan det är försvunnet på den andra. Det har funnits en grind även här men den är borttagen. Det finns även en liten smidesgrind mot prästgården, mitt på norra muren. Här finns även en liten trappa i granit ned till grinden då kyrkogården ligger något högre. I sydöst, vid ekonomibyggnaden, finns också en dubbelsidig, svartmålad smidesgrind mellan grindstolpar av granit med pyramidformade överdelar.

Mellan den äldre och den yngre kyrkogårdsdelen finns en ca 1 m bred öppning i muren i norra änden. Mitt på den avskiljande muren har ett brett parti tagits bort.

Planform och gångvägssystem

Kyrkogården är nästan kvadratisk med det äldsta området närmast kyrkan och en nyare del i öster. Alla kvarter är gräsbelagda och marken lutar svagt uppåt från väster mot öster. En huvudaxel av grusgångar går genom kyrkogården från huvudentrén i väster mot öster, med kyrkobyggnaden i mitten. Det finns en bredare asfalterad gång som löper snett genom kyrkogården från den nordvästra entrén upp till kyrkobyggnaden. Den yngre delen har även en grusbeldad gång som löper som en tväraxel från norr till söder. I övrigt delas gräsyrtorna in av gräsgångar.

Gravarna står i rader i nordsydlig riktning. De äldre kvarteren är något glesst belagda varför raderna inte framträder tydligt utan upplevs som oregelbundna. En större familjegrav i kvarter 13 har gjorts om till minneslund.

Vegetation

Kyrkogården omgärdas av en trädkrans där en del träd har tagits ned varför kransen är oregelbunden. I öster består trädkransen av hamlade lindar. I norr växer en blandning av mestadels höga träd utanför muren där även syren ingår. Innanför muren vid nordvästra ingången växer två höga träd och i väster är trädraden beskuren. Kastanjeträd växer framför västra ingången. Även på parkeringen väster om kyrkogården, mot väg 150, växer höga träd som bidrar till en att miljön upplevs som lummig.

På den gamla delen, främst i kvarter 1 och 2, finns flera större buskar vid de enskilda gravarna såsom thuja, buxbom, rhododendron och idegransbuskar. I övrigt är vegetationen vid gravarna sparsam, men det förekommer en del mindre formklippta städsegröna buskar och planteringsramar för blommor. Längs den gamla östra muren, som skiljer den äldre och den yngre delen från varandra, växer också enstaka prydnadsbuskar.

Gravraderna i den yngre delen, i kv. 5-6, skiljs åt av låga klippta rygghäckar. Övriga kvarter består främst av gräsytor. I kv. 11 står en mycket hög thujabuske.

I kvarter 1 och 2 finns många större prydnadsbuskar som bidrar till en lummig karaktär.

Den del av kyrkogården som utvidgades 1940 kantas av en trädkrans av hamlade lindar.

I kvarter 5 och 6 delas gravraderna in av rygghäckar.

Församlingshemmet.

Ekonomibyggnaden i kyrkogårdens sydöstra hörn.

Övriga byggnader

Församlingshemmet var ursprungligen skola uppförd 1865 och var i bruk fram till 1959. Den består av en 1 ½-plansbyggnad med rödmålad trälocklistpanel och tillbyggnad i söder. Sadeltaket är täckt med röda tvåkupiga tegelpannor. Tvåluftsfönstren har vita foder och fönsterlister. Huvudingången på östra sidan har farstukvist och en asfalterad handikappramp med trästaket.

I det sydöstra hörnet av kyrkogården, i den yngre delen står en äldre ekonomibyggnad. Den är uppförd i trä, med sadeltak med rött tvåkupiga tegelpannor. Denna enkla lilla träbyggnad var avsedd att ersättas av ett bårhus ritat av arkitekterna Fredblad och Höstrup 1961-62, vilket dock aldrig realiserades.

Nedan: Kvarter 1 från sydost. Kvarteret karkarakteriseras av flera större prydnadsbuskar.

Gravkvarterens karaktär

Kvarter 1 och 2

Kvarter 1 och 2 tillhör det ursprungliga kyrkogårdsområdet och ligger norr om kyrkan. Det avgränsas av kyrkan och muren med dess glesnande gamla trädkrans. Kvarter 1 och 2 skiljs från varandra av en bredare diagonal asfalterad gång. Marken i kvarteren är gräsbelagd.

Gravvårdarna står något oregelbundet, vända mot öster. Vid flera av gravarna står större buskar som ger kvarteren en grönskande prägel. Här finns en stor variation av gravvårdar i ålder och storlek, flera med stenram samt en med stenstaket med kopparrör. Vårdarna är från 1840-2000-talet. I kvarter 2 finns även några från 1700-talet, men en stor del härrör från 1920-talet. De flesta ålderdomliga vårdarna är stående, enkla, små och låga med raka eller välvda överdelar men det finns även inslag av liggande vårdar. Några högre obeliskformade, höga stenkors och enstaka kraftiga klassicistiska breda vårdar med stenramar finns också. Det finns en hel del barngravar. Av de ålderdomliga vårdarna finns också en stenhäll, ett gjutjärnskors och två träkors vilka är de enda i sitt slag på kyrkogården.

Kvarter 1 från sydväst där det är ganska glest mellan vårdarna.

Kvarter 2 är tätt belagt med ålderdomliga vårdar, varav flera har stenram och större prydnasbuskar. Ovan: från nordost. Nedan: Kvarter 2 från nordväst.

Den östra delen av kv 13 är glest belagd.

I den västra delen av kv 13 finns många yngre vårdar. Församlingshemmet i bakgrunden.

Kvarter 13

Kvarter 13 är ett större kvarter som upptar hela ytan söder om kyrkan. Kvarteret ramar in av kyrkan, stenmurar, den glesansande trädkransen och låga klippta häckar. Kvarteret är stort, öppet och består av gräsytor. Gravvårdarna står vända mot öster rader i nord-sydlig riktning, så glest belagda att de upplevs som oregelbundet placerade. Det står även en rad ihopsamlade äldre vårdar lutade mot muren mot öster.

Vårdarna är från 1850-2000-talet med stor variation. De äldre vårdarna är höga smalstenar, obelisk-, kors- eller bautastensformer av olika höjd, en del

Längs den östra muren står flera ålderdomliga stenvårdar och fragment av vårdar.

Närmast kyrkan i kv 13 finns många karaktärsskapande stenvårdar.

med stenram. Här finns även jugendstilens låga vårdar med tillhörande stenram samt vårdar från årtiondena runt 1950 med klassicistiska former. Det finns även två handhuggna, tunna granitvårdar varav en från 1700-talet har en ovanlig ängladekor. Liknande förekommer på några andra sockenkyrkogårdar i trakten. Det finns fem gjutjärnskors varav ett är nästan sönderrostat. De yngre vårdarna representeras av modernistiska och individuellt utformade vårdar samt liggande rektangulära gravplattor.

Gravstensmaterialet består av grå, röd granit, diabas, gjutjärn och inlagda porslins- eller marmorplattor. De yngre vårdarna är ofta polerade och de äldre är ofta släta eller delvis polerade. 1700-talsvården är grovt handhuggen.

Kvarter 7

Kvarter 7 ligger till hälften i den gamla och till hälften i den nya delen som en liten gräsbeväxt yta öster om kyrkans kor. Det avgränsas av grusgångar. Här har de flesta av kyrkogårdens äldsta stenar, från 1600-1800-talet, samlats och placerats ut någon gång

Kv 7 är ett litet kvarter vid kyrkans kor.

efter 1970-talet. Gravarna ligger i tre raka gravlängder vända mot både öster och väster. Här finns även någon enstaka sentida vård samt en perennplantering som omger ett ungt träd.

Kvarteret har 15 ålderdomliga, handhuggna, tunna granitvårdar med bl.a. sol- och ängladekorer. På flera vårdar är den handhuggna texten dansk. En av de äldre vårdarna är en stenhäll och en består av en tunn, hög dödsbrädeliknande granitvård.

Kv 7 med sina ålderdomliga vårdar.

Kvarter 3 utgörs av en rad gravar längs den västra muren.

Kvarter 4 utgörs av en rad gravar längs den norra muren.

Kvarter 5-6 utgörs av enhetliga gravar från 1960-talet och framåt, placerade längs rygghäckar.

Kvarter 3-6, 8-12

Den östra delen av kyrkogården som anlades 1940 är indelad i kvarter 3-6 och 8-12. -Hela ytan är gräsbelagd och delas in av gångar av grus eller gräs. Smala kvarter (3, 4, 9 och 12) ligger som enkla rader längs de omgivande murarna, som här även kantas av en trädkrans av hårt halmade lindar. Övriga kvarter (5, 6, 8, 19 och 11) ligger som mer eller mindre rektangulära ytor i mitten. Här ligger efterkrigstidens enhetliga strama stenvårdar i strikta rader i nordsydlig riktning. I kvarter 5-6 är gravarna vända mot väster eller öster längs låga klippta rygghäckar. Här är gravarna från 1960-tal fram till vår samtid. I kvarter 8-11 är alla vårdar vända mot väster och här finns de äldsta gravarna från sent 1930-tal-40-tal och framåt. I kv. 11 finns knappast några gravar ännu. I kv. 12 finns en del mer sentida gravar samt några mer exklusiva representativa från 1930-40-talen.

Kvarter 9 utgörs av en rad gravar längs östra muren och den hamlade trädkransen.

Kvarter 8 och 10 utgörs av enhetliga gravar från 1930-talet och framåt. Alla vårdar är vända mot väster.

I kv 12 finns bara gravar längs de omgivande murarna. I bakgrunden syns Drängsereds samhälle.

Gammal brunn i kv. 13.

Övrigt

Det finns gott om belysning i gamla delen (kv. 1-2, 13). Den består av höga omålade eller grönmalade metallstolpar med uppåtriktade, genomskinliga, runda glaskupor. På utsidan av västra kyrkogårds- och nordvästra kyrkogårdsingången står två omålade metallstolpar med flerfärgade glashuslyktor och metallhuva i äldre stil. Nya området (kv. 3-12) saknar belysning förutom kvarter 7 som har en metallstolpe i samma stil som i gamla delen.

Det finns sex serviceplatser. Alla platserna har en enkel vattenkran, vasställ och gröna soptunnor. Det saknas ställ för krattor. Platserna ligger vid ekonomibyggnaden, vid östra muren i kv. 9, vid muren närmast kyrkan i kv. 3, vid muren i kv. 2 och vid muren i kv. 13. Dessutom finns det en kran vid källaringången på kyrkans södra sida. En äldre vattenpump med brunnslock, vilken ej används, står i kv. 13.

Det finns en parkbänk vilken är i enkelt utförande med flagad färg. Den står vid ekonomibyggnaden och har täta horisontella rygg- och sitttribbor i trä.

I kv. 13 har en av de större familjegravarna gjorts om till askgravlund. Här finns en av kyrkogårdens bänkar. I bakgrunden en av gatlyktorna på kyrkogården.

En av de äldsta gravvårdarna på kyrkogården: (7A) 10 ..1698 30 BLEF DENA SD ANDERS ANDERSSÖN I BÖNNA DÖD. På andra sidan står: HS IHS AAS HER HVILAR REDELGE DANE MAND ANDERSON (?).... SOMASOM....ÅBOE SOM.....ANO 1729...

Höga smalstenar i olika varianter är en av de vanligaste äldre gravvårdsformerna. Här ett sent exempel över Elias Bengtsson död 1927, första hustrun Kristina död 1897 och hustrun Anna Nodina som levde ända 1975 (2:131-132)

Gravvårdar på Drängsereds kyrkogård

Ålder och form

De nationella strömningarna i gravvårdarnas utformning nådde landsorten i Halland något senare än vad som ofta beskrivs i gravvårdshistoriker och de olika typerna levde också kvar längre. T.ex. var det vanligt med höga smalstenar från 1850-tal ända fram till 1930 på landsortskyrkogårdar i Halland.

På Drängsereds kyrkogård finns ett drygt tiotal vårdar från 1600-1700-talen vilket är något fler än många andra landsortskyrkogårdar i Halland. Det finns även enstaka vårdar från det tidiga 1800-talet. I övrigt är de flesta från 1800-talets sista decennier och framåt, vilket är vanligt för Halland.

Den vanligaste stilen bland de vårdarna från 1850-talet fram till tidigt 1900-tal är stående, höga smalstenar i diabas, grå eller röd granit. I förhållande till många andra halländska sockenkyrkogårdar finns också relativt många vårdar med infällda textplattor av marmor och porslinsmedaljonger med motiv skapade av konstnären Bertel Thorvaldsen, Köpenhamn. Andra ålderdomliga former är bautastenar vilka representerar nationalromantiken som kom i slutet av 1800-talet. Den knöt an till de fornnordiska rötterna med runskrift och grovhuggna ytor. Det finns en hög obelisk vilket är en klassicistisk form och symbol för ära, redlighet och ståndaktighet. Under slutet av 1800-talet var storleken på gravstenen en statussymbol och stenstorleken ökade med familjens förmögenhet. Det finns enstaka gjutjärnskors, några i dåligt skick. Gjutjärnsprydnader hade sin glansperiod under 1840-1885-talen och de få bevarade gjutjärnskorsen är av stort konstnärligt värde. Inga gjutjärnsstaket finns bevarade på kyrkogården.

Det finns även några vårdar i jugendstil där en låg bred stående vård med en tillhörande dekorativt utformad stenram, vilken annars ofta har tagits bort. Stilen kom runt 1910-talet och ofta hade de en välarbetad stenram och klassicistisk ornamentik med kannelyrer, voluter, kolonner samt stenkulor och urnor. Många stenramar och staketinramningar har annars tagits bort vilket också är mycket vanligt.

Efterkrigstidens gravvårdar med en strikt klassicistisk prägel finns rikligt representerad på kyrkogården i alla kvarter. De karaktäriseras av enkla for-

På Drängsereds kyrkogård finns flera gravvårdar med biskvimedaljong och inskriptionsplatta i marmor. Här över en Franciska död 1891. (1:6)

Ett exempel på gravvård i jugendstil där sten och ram utformats som en enhet. (1:22-23)

mer, släta ytor, stående, låga kvadratiska eller rektangulära stenar med kolonner, pilastrar, voluter, stenkulor eller friser på vårdarna. Dekoren har ofta bladrankor, facklor och urnor. Stenen är ofta helt eller delvis polerad i diabas eller mörkgrå granit.

Unika gravvårdar

Unikt för Drängsereds kyrkogård är de 12 mycket ålderdomliga hantverksmässigt huggna stenvårdarna från 1600-1700-talet som står samlade främst i kvarter 7. Vårdarna är ditflyttade troligtvis kring 1970-80-talet. De är oregelbundna och grovt huggna granitvårdar med handinhuggen text troligtvis tillverkade av en lokal stenhuggare. Ofta finns text på båda sidor varav en del är skriven på danska. Vanligt är en inhuggen ram längs ytterkanten eller linjer under texten samt initialerna IHS. (IHS är de första bokstäverna i grekiska namnet på Jesus, men kan också tolkas som "Jesus Hominum Salvator (= Jesus Människornas Frälsare) eller "In Hoc SIGNO" (= I detta tecken skall du segra) med ursprung från kejsar Konstantins tid.

Två av vårdarna (en i kv 7 och en lutad mot östra muren i kv 13) har en ovanlig ängeldekor, som dock även förekommer på enstaka vårdar i grannsocknar. En ovanligt hög, tunn s.k. dödsbrädeliknande granitvård med stjärndekor och inhuggen skrivstil tillhör prosten Beckman (+1831). Bredvid ligger en stenhäll vilken representerar de äldsta typerna av stengravvårdar. Det står även rad med ihopsamlade stenvårdar och fragment av vårdar längs östra muren i kvarter 13.

I kvarter 12 finns en ny vård med unika värden; gravvården över cirkusdirektör Herbert Bengtsson, direktör över Cirkus Olympia som har sitt säte i Drängsered. Titel och företeelsen är unik på den svenska landsbygden. Stenen har en unik dekor i form av en bild över cirkusdirektören i manegen.

Material

Det vanligaste materialet på vårdarna är granit och diabas av olika slag men Hallandsgnejs, marmor,

Till vänster: Inte många landsbygdssocknar har en egen cirkus. Denna vård är rest över cirkusdirektör Herbert Bengtsson 2014. (12:32-36)

norsk labrador och trä förekommer liksom gjut- och smidesjärn. Rödflammig Hallandsgnejs förekommer främst på yngre stenar. Hallandsgnejsen kommer bl.a. från trakterna kring Getinge, Steninge och Slöinge. Idag sker utvinning av granit till stor del från Bohuslän, Småland och Skåne men även från Uppland och Västergötland. Diabas (svart granit) bryts till största delen i norra Skåne och södra Småland. Det finns bara enstaka gjutjärnskors på Drängsereds kyrkogård.

Inskriptioner

Inskriptionerna på vårdarna består oftast av titel, namn, födelse- och dödsdatum samt ibland gårdsnamn eller ortnamn och en hänvisning till en psalmsvers eller bibeltext. Andra typer av inskriptioner är ovanligt men det finns någon enstaka längre inskription som t. ex. ”Du är fallen såsom man faller för arga skalkar”, ”Gömd men ej glömd”, ”Lär dig av döden leva”, ”Älskad i lifvet, saknad i döden”, ”Frid öfver älskat stoft!”, ”Sof i ro”, ”Ömt älskad i lifvet, djupt sörjd i döden”, ”Kristus är mitt lif, döden min vinning”.

Många gravar är familjegravar. På familjegravar från decennierna runt 1950 var det vanligt att bara skriva in ordet familjegrav och ev. efternamn utan datering eller personnamn på de som begravts här.

Jordbrukstitlar är vanligast såsom **hemmansägare och lantbrukare**. Den danska titeln Daneman har innebörden av att man är en duglig, redbar, trofast man eller hedersman. **Andra titlar är kopplade till kyrkan såsom** kyrkovärden, prosten och kyrkoherden, komministern, organisten. Tre prästgravar finns i kv. 7: Beckman – 001, Pehr Söderwall – 002 och Sven Røjelid – 0102.

Exempel på hantverkare är byggmästaren, möbelsnickare, tapetseraren, smedmästaren. Det finns även andra yrken som berättar om ett modernare samhälle som inträder såsom åkeriägaren, bussägaren, lärarinnan, folkskolläraren, läroverksadjunkt, teol. och fil. dr, landstingsmannen, kommunalordföranden, studenten, handlanden, köpman, leg. läkaren, kansliskrivaren, kapten, bankkamrer, trävaru-

Till höger: Ett ovanligt järnkors över f.d. hemmansägaren Anders Nilsson, död 1892, med inskriptionen FRID ÖVFER ÄLSKADE STOFT. (1:103)

På Drängsereds kyrkogård finns två gamla stenvårdar med änglansikte högst upp. Denna står lutad mot muren i kv 13.

Många vårdar är instabila och har fått stöttas upp eller läggas ned. Här över f.d. Hemmansägaren Emanuel Gunnesson död 1922 med inskriptionen: Kristus är mitt lif, döden min vinning. (13:14-15)

Även en vård där det krönande korset brutits av och inskriptionsplattan lossnat och är hårt smutsad har ett kulturhistoriskt värde. Här över Gabriel Olsson död 1857 och Anna-Britta Gabrielsdotter död 1891. (2:61-62)

handlanden, och landsfiskal.

Titlar som handlar om plats i familjen är syskonen, systrarna, bröderna, mamma, änkefru. Längre fick benämnas kvinnorna endast i förhållande till sin plats i familjen som ”Dess maka”, ”Första maka”, ”Hans maka” eller ”Hustru”. Om en kvinna blev änka fick hon en egen titel som t.ex. ”husbondeenkan” som syftar på makens titel. Dock kan man se i trakten runt Drängsered att kvinnan under 1800-talet ofta benämndes med sitt efternamn som hon hade innan hon blev gift. Sen kommer en tid av ogifta yrkeskvinnor som t.ex. lärarinnan. Det var vanligt att sonen eller dottern bodde kvar på familjens gård hela livet. Det var också vanligt att flera syskon blev kvar på gården för att sen vila under samma sten. Barngravar var mindre och enkla i sin utformning och ofta har man bara skrivit ut förnamnet på gravstenen. Under 1900-talets gång har det blivit allt ovanligare att skriva ut någon titel.

Skador

Den vanligaste skadan på gravstenarna är rikligt förekommande lavar vilket gör det svårt att läsa texterna. Mossa och alger förekommer också. Vårdar i marmor är ofta svårt smutsade och inskriptionsplattor lossnar. Text och sten vittrar bort på 1600- och 1700-talsvårdarna. Gjutjärnskorsen är ofta rostiga. Äldre skador är att små krönskors brutits av och försvunnit. Många stenramar har tagits bort vilket är negativt för kyrkogårdens karaktär, men framför allt för de vårdar där ramen och livstenen utformats som en estetisk helhet.

Ett av de större problemen idag är också de många vårdar som är instabila och har fått en tillfällig stabiliseringsåtgärd, eller fått läggas ned.

Sammanfattande karakteristik

Kyrkans läge i landskapet och kyrkogårdens omgärning med kallmurade naturstensmurar med smidesgrindar mellan grindstolpar och trädkrans är viktiga karaktärsskapande inslag. Även höga träd strax utanför murarna är viktiga då de bidrar till den grönskande och lummiga karaktären. Gångsystemet uppbyggt kring en mittaxel med kyrkan i mitten är troligen ett äldre drag. De gångar som är grusade och den sneda asfalterade gången från nordväst tydliggör kyrkogårdens plan. Kyrkogårdens utvidgningsfaser syns tydligt genom den avskiljande muren men även planen och gravvårdarnas utseende och placering.

Äldsta delen kring kyrkan har en ålderdomlig karaktär genom flera äldre högresta stenvårdar och variation av gravvårdar. Inslag av grönska vid de enskilda gravarna bidrar också till denna karaktär, såsom större buskar och sorgträd vilka även skapar rumskänsla.

Den senast anlagda delen i öster har en tydlig prägel från sin tid i mitten av 1900-talet med strikta kvartersindelningar och raka rader av enhetliga vårdar. Att lägga enkla rader längs murarna som ramar in kyrkogården är ett tydligt tidsdrag från kyrkogårdar anlagda en bit in på 1900-talet liksom trädkrans av hårt hamlade träd. Rygghäckarna i kvarter 5-6 är en mycket tidstypiskt inslag från 1950-60-talen. I kvarter 8-10 är alla vårdar vända mot väster, vilket är ett äldre stildrag kopplat till äldre tradition. Dessa kvarter var också de som togs i bruk först i den nya delen.

I kvarter 7 har man placerat många av de äldsta vårdarna på kyrkogården och de flesta av dem härrör troligen från 1600-1700-talet. Västra delen av kvarter 7 ligger i den nyare delen och östra delen ligger i gamla delen.

Till höger, ovanifrån och nedåt: Grinden i väster. Kvarter 2 med sin rikedom av äldre gravvårdar och grönska. Kvarter 5 - en årsring från 1960-talet i en del av kyrkogården som utvidgades på 1940-talet. Kvarter 13 som är ett varierat kvarter med gravvårdar från olika tider.

KULTURHISTORISK BEDÖMNING OCH BEVARANDEFÖRSLAG

Lagstiftning

Kyrkogårdens huvudman, Falkenbergs pastorat, är ansvarig för att vårda och underhålla kyrkogårdens kulturhistoriska värden enligt lagstiftningen. Begravningslagen ger dock de enskilda gravrättsinnehavaren långtgående rättigheter över gravanordningens utformning. I kulturminneslagens första kapitel inledande bestämmelser framhålls det dock att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och ansvaret vilar på oss alla.

Nedan följer en sammanfattning av de lagar och förordningar som berör värden av våra begravningsplatser och dess kulturhistoriska värden samt kommentarer till lagstiftningen.

Kulturmiljölagen (SFS 1988:950)

Kulturmiljölagen innehåller generella bevaranderegler för kyrkor, kyrkotomter, kyrkogårdar och begravningsplatser uppförda och tillkomna innan 1939, liksom kyrkliga inventarier och fornminnen.

På en äldre kyrkogård är det sannolikt att det finns fornlämningar t ex rester av äldre byggnader, murar och gravar, vilka kan beröras vid markarbeten, både ute på kyrkogården och inne under kyrkogolvet. Samråd skall därför alltid ske med länsstyrelsen när det gäller arbetsföretag på äldre kyrkogårdar. (KML, 2 kapitlet, 1 §, 10 §)

Kyrkogårdar och begravningsplatser anlagda före 1940 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen. De skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas. Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd, men skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde. (KML, 4 kap, 2, 3, 5, 11, 13 §§) Upprepad borttagning av enskilda gravvårdar, växtlighet och förändringar av ytmaterial på en gravplats eller gångstråk samt elektrisk belysning kan också innebära en påtaglig förändring som kräver tillstånd.

Begravningslagen (SFS 1990:1144)

I Begravningslagen finns bland annat regler för förvaltning av begravningsplatser, gravrättsinnehavare och vad som gäller för gravvårdar som av kulturhistoriska skäl bör bevaras för framtiden. Gravrättsinnehavaren har rätt att bestämma gravanordningens utformning och utsmyckning, men upplåtaren kan begränsa gravrättsinnehavarens bestämmanderätt för att tillgodose god gravkultur. Det innebär exempelvis att på den del av kyrkogården som bedöms som kulturhistoriskt värdefull, kan upplåtaren ha föreskrifter rörande nya gravanordningars utformning för dess anpassning till helhetsmiljön. När en gravanordning har blivit uppsagd, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. Om en gravanordning tillfallit upplåtaren och är av kulturhistoriskt värde skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig plats. (Begravningslagen, 7 kap, 26–28, 37)

Plan- och bygglagen (SFS 2010:900)

Utöver ansökan om tillstånd hos länsstyrelsen kan det även krävas bygglov från kommunens byggnadsnämnd för åtgärder på kyrkotomter och begravningsplatser enligt plan- och bygglagen. Även denna lag hanterar kulturhistoriska värden. En kyrkogård eller begravningsplats som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas och ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning och tekniska egenskaper i huvudsak bevaras. (PBL kap 8:13-18)

Miljöbalken (SFS 1998:808)

Alléer och därmed även trädkransar runt kyrkogårdar skyddas genom biotopskyddet i förordning om skydd enligt Miljöbalken och förordning om områdesskydd enligt miljöbalken, 7 kapitlet. Länsstyrelsen ansvarar för att biotopskyddet följs och kan ge dispens om det finns förutsättningar.

Bevarandeförslag

Generella riktlinjer för Drängsereds kyrkogård

- Kvarterens planform skall bevaras och som en följd av detta även gångsystemet, så att de olika utvidgningsfaserna blir synliga. Huvudaxlarna och dess gångar bör ligga som utgångspunkt för framtida planering. För kvarter 1, 2 och 13 kan uppmättningsritningen från 1932 stå som utgångspunkt vid förändringar och underhåll. För kvarter 3-12 kan den ursprungliga ritningen från 1936 vara förebild.
- De gångar som finns idag bör bevaras.
- Gångarna bör ha ett slitagelager av grus.
- Gångar som lagts igen med gräs kan med fördel återskapas och beläggas med grus.
- Omgärdning i form kallmurade stenmurar och terrassmurar av natursten skall bevaras. Råd för hur en stenmur kan vårdas och underhållas finns i skriften Kyrkogårdsmuren – kultur och konstruktion, av Catharina Svala, utgiven av SLU Movium, Stad & Land, 2010.
- Kyrkogårdens entréer med smidesgrindar mellan stenpelare skall bevaras och underhållas med traditionella metoder och material.
- Omgärdning av trädkrans bör bevaras. En trädplan bör tas fram för hur trädkransen ska underhållas och förnyas.
- Omgärdning av klippta låga häckar bör bevaras.
- Rygghäckarna i kvarter 5-6 bör bevaras, då den är en årsring från mitten av 1900-talet.
- De stora prydnadsbuskarna som finns i kvarter 1-2 bör bevaras och underhållas då de är karaktärsskapande för kvarteren och deras ålderdomliga prägel. De bör hållas i en sådan storlek att de inte döljer gravvårdarna.
- I kvarter 13 kan med fördel planteras med mer växter såsom sorgträd eller några större prydnadsbuskar för att skapa rumskänsla, en grönskande och mer ålderdomlig karaktär.
- Gravvårdar i form av runda liggande naturstenar bör undvikas i de äldre kvarteren; 1, 2 samt den västra halvan av kvarter 13.
- Andra mer moderna och funktionella inslag på kyrkogården så som soffor, belysning, pappers-

Kvarter 9 längs den östra muren.

korgar och serviceplatser bör hålla hög kvalitet beträffande material och utformning, men vara neutrala och inte stjäla för stor uppmärksamhet från de gamla kulturhistoriska miljöerna.

Värdefulla karaktärsmiljöer

En värdefull karaktärsmiljö utgörs av ett sammanhållet område, hela kvarter eller del av kvarter som har en enhetlig karaktär. Kriterier är att områdets karaktär:

- har betydelse för kulturmiljön på hela begravningsplatsen
- visar på en speciell årsring i kyrkogårdens historia
- har ett skönhetsvärde och som ingår i arkitektoniskt uppbyggd kyrkogårdsdel av planerad karaktär
- är representativa för sin tid, men först och främst områden från epoker fram till mitten av 1900-talet

Gravrättsinnehavare har rätt att bestämma gravanordningens utformning och utsmyckning, men upplåtaren har genom begravningslagen en möjlighet att sätta upp föreskrifter rörande nya gravanordningars utformning för dess anpassning till en helhetsmiljö. För dessa värdefulla områden kan man formulera värden, karaktärsdrag och riktlinjer för hur dessa ska kunna bevaras, som skrivs in i gravbestämmelserna. Gravbestämmelserna tas med i det avtal som skrivs mellan upplåtaren, församlingen, och gravrättsinnehavaren. Dessa bestämmelser bör vara generella och gälla hela kvarteret/kvarterdelen. Bestämmelserna bör vara tydliga, vad man får göra och vad man inte får göra.

1. Värdefull karaktärsmiljö - Kvarter 5-6

Kvarter 5-6 utgör en välbevarad tidstypisk årsring från 1960-talet. Kvarteren utmärks av strikt enhetlighet med låga stående små stenvårdar i raka rader. Raderna delas in av låga klippta rygghäckar. Vårdarna vänder baksidan mot rygghäckarna.

Riktlinjer:

- Rygghäckar bevaras
- Vårdar ska vara vända med baksidan mot häcken
- Gravvårdar bör vara placerade stående och utföras i sten
- De bör inte vara högre än rygghäcken bakom
- Runda naturstenar bör inte placeras inom miljön
- Stenramar bör inte tillåtas
- Planteringsram kan tillåtas
- Nya vårdar och gravar kan placeras på tomma platser.

2. Värdefull karaktärsmiljö - Kvarter 8, del av 9 och 10

Kvarter 8, 9 är en tydlig och typisk årsring från 1930-40-talet och hör till de delar som togs i bruk först i denna nya kyrkogårdsdel. De präglas av en stram enkelhet med raka linjer. Låga stenvårdar står i raka rader där alla vårdar är vända mot väster, enligt gammal tradition. Det har sannolikt funnits stenramar här, varav enstaka finns kvar framför allt i kvarter 9.

Riktlinjer:

- Vårdar ska vara vända mot väster, placerade stående och utföras i sten
- De bör ha samma höjd som befintliga vårdar
- Runda naturstenar bör inte placeras inom miljön
- Alla befintliga planteringsramar och stenramar bevaras
- Alla gravvårdar tillkomna före 1950 bör bevaras och återupplåtas.
- Nya stenramar kan tillåtas
- Nya planteringsram kan tillåtas
- Nya vårdar och gravar kan placeras på tomma platser.

En av få bevarade gravar med stenstaket. Här över Alfred Häggblom död 1887 och hans hustru Emma död 1933. (2:99-100)

Värderade Gravvårdar

Urvalet och kriterier för kulturhistorisk värdering av gravvårdar har dock fortfarande sin utgångspunkt i den klassificering som Centrala Gravvårdskommittén, CGK, presenterat i skriften *Handbok för kulturhistorisk inventering, bevarande och återanvändning av gravanordningar*, 2007. Även av erfarenheter från tidigare utförda värderingar på kyrkogårdar runt om i Halland ligger till grund för urval och värdering. I denna kulturhistoriska dokumentation har bara klass 1-gravar/Kulturgravar pekats ut. På Drängsereds kyrkogård har ca 100 vårdar, se bilaga 1 och 2, pekats ut som mycket värdefulla/klass 1 enligt någon eller flera av följande kriterier:

- Alla gravvårdar tillkomna före mitten av 1800-talet (nationell riktlinje) eftersom de är hantverksprodukter från tiden före den industriella revolutionen. På Drängsereds kyrkogård finns relativt få gravvårdar kvar ens från 1800-talet och ytterst få av dessa är äldre än 1850-talet, varför gränsen bör sättas till en senare tidpunkt kring sekelskiftet 1900.
- Vårdar med hantverksmässigt utförande. Även vårdar från mitten av 1800-talet till funktionalismens genombrott ca 1930, är tillverkade i en hantverksliknande tradition.
- Alla kors, kedjor och staket av gjutjärn då de är en försvinnande liten rest av unik konstruktionsperiod inom bygnadssektorn.
- Gravstaket och gravvårdar i smidesjärn.
- Gravplatser med ovanliga inramningar såsom klippta häckar och stenstaket. På många landsorts kyrkogårdar har ett stort antal mer vanliga stenramar tagits bort, varför de som finns kvar bör bevaras.
- Äldre vårdar tillverkade av trä, ovanliga material eller av ett lokalt material, t.ex. lokalt bruten granit.
- Vårdar med ovanligt eller särskilt konstnärligt utförande. De kan vara ovanliga för den enskilda kyrkogården, regionalt eller nationellt.
- Vårdar med ett konstnärligt helhetsutförande där vård och inramning är utformade som en enhet. Här kan även det gröna kulturarvet i form av perenner och mindre träd kan vara samtida med gravplatserna och bör bevaras samt vid behov ersättas lika befintligt.
- Vårdar utformade efter en viss tids stilideal, och därmed vara representativ och illustrera en årsring på kyrkogården.
- Vårdar med ovanliga inskriptioner utöver de vanliga; namn, datum, gårds- eller Ortsnamn och psalmverser.
- Vårdar resta över en person med lokalt och/eller personhistoriskt värde.
- Vårdar av socialhistoriskt intresse; exempelvis ovanliga eller typiska titlar och yrken och som

därmed vittnar om olika sociala skikt i samhälle. De kan vara resta över kvinnor och/eller barn vilket var relativt ovanligt innan 1930-talet.

Generella riktlinjer för kulturgravar (f.d. klass 1)

Cirka 100 gravvårdar på Drängsereds kyrkogård har bedömts som kulturgravar. När gravrätten för en kulturgrav tillfallit gravrättsupplåtaren ska följande riktlinjer följas:

- Kulturgravar ska bevaras och vårdas på plats. De får inte återupplåtas eller återanvändas.
- Även alla tillhörande omgärdningar som gjutjärns-, smidesjärns- och stenramar skall bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Skadade vårdar ska lagas. Företrädevis anlitas konservator för att upprätta program för att åtgärda skadade äldre gravanordningar.
- En plan för att stabilisera och återmontera nedlagda/instabila kulturgravar bör upprättas.
- Alternativ kan undersökas för att anordna vårdar i liggande ställning.
- Alla stenramar ska bevaras och vårdas och underhållas med traditionella metoder.
- Vid vård och underhåll av samtliga gravvårdar ska material och teknik anpassas till gravens befintliga utformning och material.
- Om man på något sätt vill ändra eller flytta en kulturgrav ska tillstånd sökas från länsstyrelsen.
- Gravvårdarna som står uppradade längs den östra muren i kvarter 13 är kulturgravar och skall bevaras och vårdas men får inte återupplåtas. De kan flyttas då de redan är flyttade men bör få en bättre och mer värdig placering på kyrkogården.

Generella riktlinjer för alla gravvårdar

- Om det är möjligt bör det strävas efter att bevara och återupplåta även de gravvårdar som inte är kulturgravar. Detta gäller framför allt äldre stenar från tiden före 1920. De kan eventuellt flyttas, men gärna inom det befintliga kvarteret för att ännu visa kvarterets eller kyrkogårdsdelens årsring och historia.
- Det är bättre att lägga ned en sten, på ett ordnat

och pryddigt sätt än att ta bort den och förstöra den.

- Om skäl för bevarande saknas kan dock gravvårdarna bortföras. Gränsen för vad som betraktas som kulturhistoriskt värdefullt flyttas ständigt framåt och inom ett tiotal år kan 1950–60-talens gravvårdar betraktas som spår av äldre tiders gravvårdskultur som hotas av utplåning. Det är därför önskvärt att man så långt det är möjligt bevarar alla gravvårdar på sin ursprungliga plats.
- Vid omarbetning av befintlig gravvård bör man ta särskild hänsyn till gravvården utformning vad gäller omgärdning, detaljer och dekor. Stenens inskription bör om möjligt bevaras t.ex. genom att stenen vänds eller att inskriptionen täcks med metallplatta med ny inskription.
- Vid förflyttning och omarbetning av en vård rekommenderas dokumentation genom fotografering. Genom fotona ska framgå stenens helhetsutseende, detaljer och text, samt vårdens placering på kyrkogården. Fotona bör sedan arkiveras då detta är av stort värde för den fortsatta samhällsforskningen och för enskilda släktforskare.
- När en befintlig gravplats ska kompletteras med nya vårdar som t.ex. placeras i en stenram, bör den nya vården anpassas till den äldre vården genom liknande material, bearbetningssätt, typsnitt och formspråk.
- Nya gravvårdar kan tillåtas i alla kvarter utom kvarter 7.
- Gravvårdar i form av runda liggande naturstenar bör undvikas i de äldre kvarteren; 1, 2 samt den västra halvan av kvarter 13, samt i värdefulla karaktärsområden i kvarter 5, 6, 7, 8 och 9.
- Alla befintliga stenramar bör bevaras. Hör de till en vård som inte är kulturgravar kan de återanvändas.
- Nya stenramar kan tillåtas i kvarter 1, 2, 12 och 13. Även i värdefullt karaktärsområde 7, 8 och 9 kan stenramar vara möjliga.
- Kvarter 11-12 skulle man i framtiden kunna avsätta för nytillskott av gravvårdar med nya gravvårdstraditioner av varierande karaktär och inriktning. De nytillkomna gravvårdarna kan ha fri utformning.
- Plantera gärna fler buskar och träd för att skapa rumskänsla i kvarteret 11-12.

KÄLLOR

Källförteckningen är hämtad från ”Drängsereds kyrkogård – kulturhistorisk dokumentation”, Eva Gustafsson, *Landsantikvarien* 2007:29

Tryckta källor och litteratur

Aronson, Roland, Kyrkogårdens estetik och minnesmärken, *Forntid-Nutid-Framtid*, i *Sten* nr 3/2000, s 27-29

Bloom, Adrian, *Trädgårdens barrväxter*, Stockholm, 1976

Bucht, Eivor m.fl., Kyrkogårdens gröna kulturarv, *Stad & Land*, Movium/inst. för landskapsplanering, nr 103/1992, 1992

CGK, Centrala Gravvårdskommittén Gravvårdar, Allmänna råd för bevarande och återanvändning, Stockholm, 1998

Falkenberg Skrea Kyrkogårdar, Gravskötsel, Falkenberg Skrea Kyrkogårdars tjänster, Falkenberg

Gréen, Sven, *Det Bästas Stora Trädgårdsllexikon*, Stockholm, 1984

Gréen, Sven, Kiaer, Eigil, *Vintergröna buskar och träd i färg*, Stockholm, 1974

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 14, Styrso, Donsö, Brännö och Vrångö kyrkogårdar, Göteborg, 1999

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 4, Västra kyrkogården, Göteborg

Göteborgs Kyrkogårdsförvaltning i samarbete med Göteborgs Stadsmuseum, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 12, Säve och Rödbo kyrkogårdar, Göteborg, 1999

Göteborgs kyrkogårdsförvaltning och Göteborgs stadsmuseum, Lundby kyrkogårdar, Kulturhistorisk inventering av Göteborgs kyrkogårdar, Rapport 9, Göteborg 1997

Hammarö, Hans, Theorell, Anita, Wästberg, Per, *Minnets stigar, en resa bland svenska kyrkogårdar*, Bokförlaget Max Ström, 2001

Hembygdsföreningarna i Torups kommun, *Hembygdsboken över Torup – Kinnared - Drängsered*, Redaktionskommitté: Samuelsson, K.E., Andersson, Josua, Andersson, Eugen, Carlsson, Lennart, Hyltebruks Tryckeri, 1968

Janson, Bror, *Drängsereds kyrka, särtryck ur Hallands Nyheter*, 17/11 1961, Hallands Nyheter tryckeri, 1961

Klintborg Ahlklo, Åsa, *Mellan trädkrans och minneslund – svensk kyrkogårdsarkitektur i utveckling 1940-1990*, *Stad & Land* nr 167, Movium, sekretariatet för den yttre miljön vid Sveriges lantbruksuniversitet, 2001

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Släps kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan, 2003, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Kapellkyrkogården, Kulturhistorisk dokumentation med bevarandeplan, 2004, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Vallda kyrkogård, Kulturhistorisk dokumentation, Förslag till bevarandeplan, 2003, Halmstad

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Kulturhistorisk inventering av Onsala kyrkogård, Förslag till bevarandeplan, 1996

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer, Hylte kommun, Bygd att bevara – Program för kulturmiljövård Hylte kommun, 1990, Halmstad

Länsstyrelsen i Blekinge, Bräkne-Hoby kyrkogård, Bräkne-Hoby pastorat, Lunds stift, en kulturhistorisk dokumentation, 2002

Nilsson, Ing-Marie, *Sockenbildningen i Höks härad i södra Halland*, Arkeologiska Institutionen, Lunds Universitet, VT 1994

Riksantikvarieämbetet, *Vård av gravstenar*, Växjö, 2002

Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljövård, nr 6:89, Tema kyrkogårdar, information utgiven av Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 1989

Riksantikvarieämbetet, *Halland – Landskapets kyrkor*, red. Markus Dahlberg, Sockenkyrkorna, Kulturarv och bebyggelsehistoria, universiteten i Stockholm, Umeå och Uppsala samt Riksantikvarieämbetet med stöd av Riksbankens Jubileumsfond, Riksantikvarieämbetets förlag, 2002

Wadsjö, Ambrosiani, *Kyrkogårdskonst- Avbildningar från äldre svenska kyrkogårdar*, AB Svenska Teknologförlagens Förlag, Stockholm, 1919

Arkiv

Torups kyrkliga samfällighet

Gravkarta över Drängsereds kyrkogård

Karta från 1935 och förslag på utvidgning. Upprättad av Ernst Johansson, Lantmästartekn. bitr. i Falkenbergs distrikt

Karta från 1932 över gamla kyrkogårdsdelen. Upprättad av Ernst Johansson, Lantmästartekn. bitr. i Falkenbergs distrikt

Kulturmiljö Halland, Hallands läns museer

Fornminnesregistret, Drängsered, Hallands län, Halland.
Nr. 14-16, 20-21, 28, 34, 36, 81, 99, 115, 122

Ekonomisk karta nr. 5255, 5245. Historiskt kartöverlägg:
5C5f, 5C4f

Diariet

Flygfoto över kyrkan. Vykort. Foto: Skandinavisk Aero-tjänst (Kyrkoarkivet)

Lantmäteriet i Halmstad

Följande kartor och akter är hämtade från Lantmäterimyndigheten i Hallands län, Ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet. Ärendenr MS2006/02316.

Digital översiktskarta

13-DRÄ-33 Karta över Drängsereds prästgård nr 1, 1827.

Riksantikvarieämbetet - ATA (Antikvarisk-topografiska arkivet)

Ritning från 1936 och förslag på utvidgning av nya kyrkogårdsdelen. Upprättad av A.F. Wetterquist

Internet

<http://www.hylte.se>

BILAGA 1. KULTURGRAVAR OCH VÄRDEFULLA KARAKTÄRSOMRÅDEN, KARTA

Kvarter 1

 Kulturgrav

 Värdefullt karaktärsområde

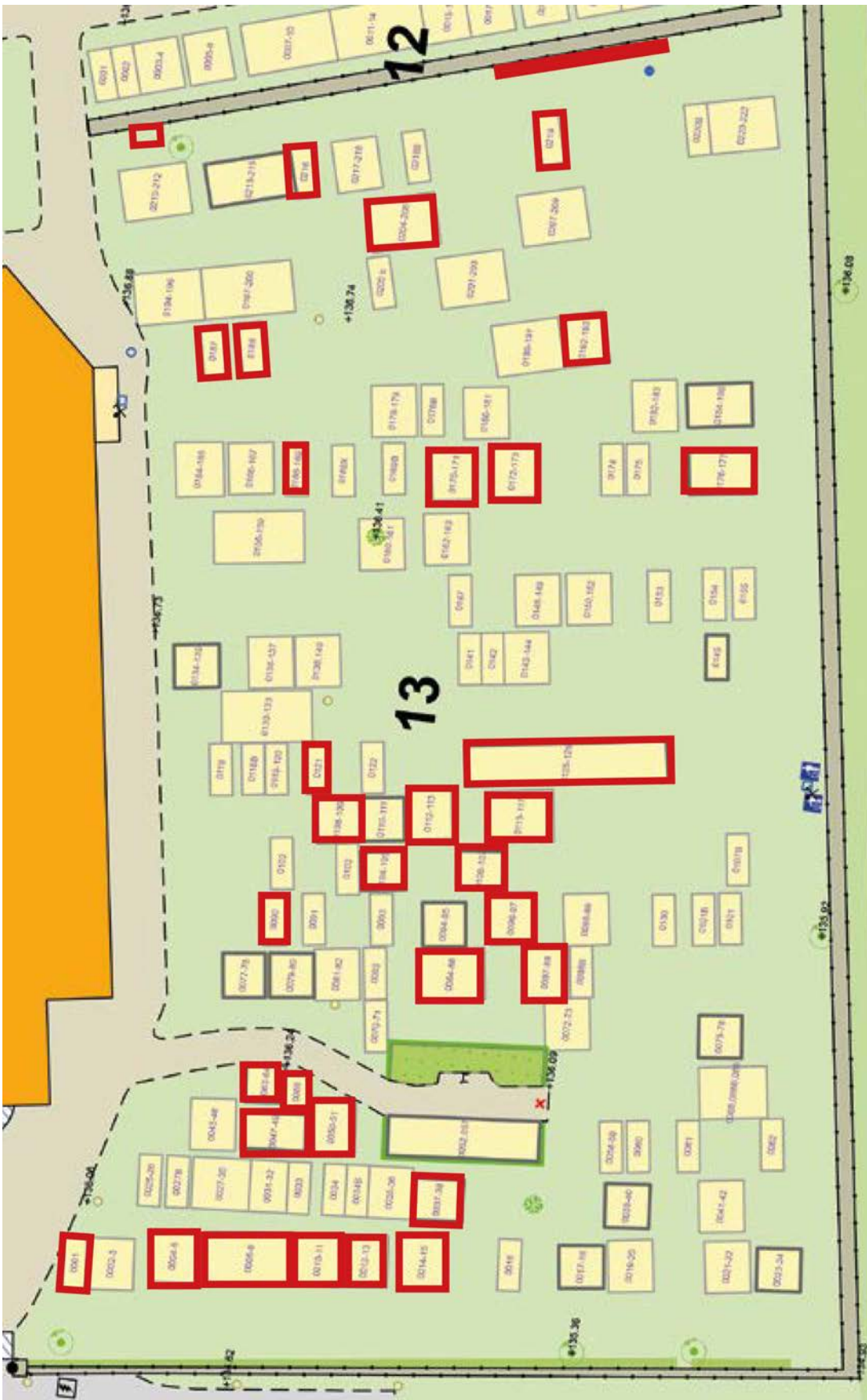
Kvarter 2

 Kulturgrav

 Värdefullt karaktärsområde

Kvarter 13

Kvarter 3-12

 Kulturgrav

 Värdefullt karaktärsområde

BILAGA 2. KULTURGRAVAR, TABELL

Gravårdsinventering							
Kyrkogård:		Drängsered	Inv.datum:	2019-11-13	Utfört av: Britt-Marie Lennartsson, Kulturmiljö Halland		
Kvarter	grav	foto	text	värde	kommentar	skada	åtgärd
1	(8) trol. 6		(trol.) A.B. ..Franciska 1825-1891	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård m och det är ett fint hantverk och det finns flera liknande på kyrkogården.		svårläst, riklig påväxt, marmorplattan missfärgad och har lossnat	åtgärdas av konservator
1	5		Almin Svensson 1889-1907	exempel på enklare liggande vård av äldre datum, bidrar till mångfald av gravvårdar		gott skick	
1	16		Carl Eliasson Fr. Bönaboht * 22/11 1835 +7/9 1886 Du är fallen såsom man faller för arga skalkar, 2:a sam bok 3:C:v 34	En av de äldre gravvårdarna på kyrkogården, typisk för det sena 1800-talet och det finns ovanligt många av denna typ på Drängsered, viktigt för kyrkogårdens varierade och ålderdomliga karaktär		svårläst, riklig påväxt, marmorplattan missfärgad, livstenen avbruten och står lutad mot fundamentet	åtgärdas av konservator
1	22-23		(trol.) Anders Johannesson.....	jugend, helhet med ram, en av få på Drängsered men även endast fåtal kvar på sockenkyrkogårdar i Halland.		svårläst, påväxt	rengör
1	31		Gabriel Olsson 1835-1914	Hög smalsten från tidigt 1900-tal, viktig för varierad helhet i kvarteret och på kyrkogården, tidstypisk		riklig påväxt, svårläst	rengör
1	32-34		Hemmansägaren Johan Svensson 1851-1916, hustrun Anna Severina Andersson 1854-1913	Hög smalsten från tidigt 1900-tal, viktig för varierad helhet i kvarteret och på kyrkogården, tidstypisk		riklig påväxt, svårläst, instabil - försedd med stötta	rengör, stabilisera

1	59-60		Sven Andersson *1795 + 1846	Ålderdomlig stil och en av de äldre på kyrkogården. Stenhällar är en av de äldsta gravvårdsstilarna, men ovanlig på Drängsereds kyrkogård men även överlag på sockenkyrkogårdar i Halland.	Enl. anteckningar från Drängsereds hembygdsförening, Ulla o Inge Carlsson i Frillebo/Torup är det omtalat att de var föräldrar till Sven Schough d.ä. lärare i Krogsered. Enligt står det på hällen: Här hvilar stoftet av mannen Sven Andersson från Skogsgårde *1795 +1846. Och hustrun Christina Svendsdotter *1791 +1850	påväxt	rengör
1	61		textplatta saknas	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård m och det är ett fint hantverk och det finns flera liknande på kyrkogården.		textplatta saknas, riklig påväxt, marmorplattan missfärgad, livstenen avbruten och står lutad mot fundamentet	åtgärdas av konservator
1	84-85		Vår käre Karl/ Lars Andersson	Mycket enkla träkors vilket är ovanligt idag och de är de enda på kyrkogården. Var vanligt förekommande förr i tiden. Unika, ovanliga i Halland.		Två ruttande raka träkors som tidigare har varit rödmålade. Påväxt	åtgärdas av konservator
1	95-96		BYGGMÄSTAREN KRISTOFFER JOHANSSON +1927	Estetisk helhet med ram och livsten. Ett av få bevarade i liknande stil på Drängsered och i Hallands sockenkyrkogårdar. Jugend, sent exempel. Yrkestitel.		påväxt, ett klot är sprucket.	rengör, klot lagas (ev av konservator)
1	103		Öster: F.D. HEMMANSEGAREN ANDERS NILSSON +1892 Väster: FRID ÖVFER ÄLSKADE STOFT	Ovanlig typ av gjutjärnskors, estetiskt utformat, gjutjärnsvårdar är alltid av klass 1/Kulturgrav då de är ett kulturarv på väg att försvinna		rost, påväxt	åtgärdas av konservator
2	1-6		GUSTAF ERLANDSSONS FAMILJEGRAV SJÖBOL	Stor familjegrav. Estetisk helhet med ram och livsten. Ett av få bevarade i liknande stil på Drängsered och i Hallands sockenkyrkogårdar. Miljöskapande för kvarteret och kyrkogården.		gott skick	
2	36-38		KARL SVENSSONS FAMILJEGRAV	Unik, ovanligt vackert hantverk . Graven är ett sent exempel på nationalromantik där den avbrutna trädstammen var vanligt förekommande och symboliserar en hejdad livsgärning. Miljöskapande.		gott skick, viss påväxt.	rengör

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

2	42-43		f.d. lärarinnan Anna K. Johansson 1844-1933 f.d. lärarinnan Sofia Andersson 1858-1941	kvinnograv, ovanligt med kvinnliga yrkestitlar, tidstypisk i diabas med dekor av stjärnor och tillhörande stenram.		viss påväxt	
2	47-48		HEMMANSÅGAREN S.A. HÅKANSSON +1914	hög smalsten från tidigt 1900-tal, viktig för varierad helhet i kvarteret och på kyrkogården, tidstypisk		påväxt	rengör
2	58-59		Lantbrukare Joh.s Karlsson xxx-xxx hustrun Anna Karlsson 18xx-1880	Hög smalsten av relativt hög ålder, viktig för varierad helhet i kvarteret och på kyrkogården, tidstypisk			rengör
2	60		textplatta saknas	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård m och det är ett fint hantverk och det finns flera liknande på kyrkogården.		textplatta saknas, riklig påväxt, livstena avbruten och står lutad mot fundamentet	åtgärdas av konservator
2	61-62		GABRIEL OLSSON +1857 Anna Britta Gabrielsdotter xxx-1891	Vården är ålderdomlig, konstfullt utformat fundament, ovanlig variant, en av de äldre på kyrkogården.		textplatta har lossnat, har riklig påväxt och är missfärgad, krönande kors är avbrutet och försvunnet	
2	63		textplatta saknas	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård. Den ålderdomliga stilen var vanligt förekommande och det finns flera liknande i kvarteret.		textplatta är försvunnen, riklig påväxt, instabil och stabiliserad provisoriskt	åtgärdas av konservator

2	64		oläslig	Unik, hantverksmässigt tillverkad i ålderdomlig stil. En av de äldsta på kyrkogården. Det finns många liknande i kvarter 7 vilket är ovanligt och gör Drängsereds kyrkogård unika.		påväxt	rengör
2	67		Julia Andersson 1903-1929	unik, kvinnograv, bidrar till varierad helhet		sättning	åtgärda på sikt
2	74		Nils Andersson +1886	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård. Den ålderdomliga stilen var vanligt förekommande och det är ett fint hantverk.		Medaljongen är felplacerad, sned! Marmorplattan missfärgad, viss påväxt	åtgärdas av konservator
2	89-92		Organisten E.S. Dahlqvist 1877-1923, Lärarinnan Gertrud Dahlqvist 1880-1964, Signe Dahlqvist 1882-1977, Änkefru Emelie Dahlqvist 1854-1944	tidstypisk, fin dekor, tillhörande bevarad ram, familjegrav. Liggande sten väl anpassad till helheten.		påväxt	rengör
2	94-95		K.J. JOHANSSON +1930, MAJA-LENA JOHANSSON +1893,	Vårdarna är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård med helt eller delvis blankpolerad framsida. Den ålderdomliga stilen var vanligt förekommande och det finns flera liknande vårdar i kvarteret med porslinsänder.		korset avbrutet och står lutat mot livstenen, påväxt	rengör, återmontera korset
2	96-97		Här vilar organisten B. Ekerot 1833-1913 h. hustru Karolina 1833-1919	hög smalsten från tidigt 1900-tal, viktig för varierad helhet i kvarteret och på kyrkogården, tidstypisk		påväxt, instabil - provisoriskt stabiliserad	rengör, stabilisera

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

2	119		Väster: Här hvilar studenten J.A. Ahlberg +1883, Öster: Ömt älskad i lifvet Djupt sörjd i döden	Vackert och sirligt utformat gjutjärnskors, ett av de äldre på kyrkogården		rost	åtgärdas av konservator
2	120-121		LANTBRUKAREN JÖNS JOHANSSON +1888	En av få obelisker på Drängsereds kyrkogård, men nationellt tidstypisk vid slutet på 1800-talet och vården ger variation till kyrkogården.		påväxt	rengör
2	123-124		LANTBRUKAREN ANDERS JOHANSSON 1846-1920, hustrun Augusta Johansson 1852-1931, dottern Alma Andersson 18xx -19xx	Hög påkostad smalsten krönt med urna, tillhörande stor stenram, miljöskapande, bidrar till varierad karaktär.		viss påväxt, nästan dold av rododendronbuskar	rengör, beskär buskar
2	128-130		Hemmansägaren B.E. Johansson 1843-1912 hans maka Charlotta 1851-1936, sonen Robert Schoberg 1882-1931	högt kors med tillhörande stor stenram från tidigt 1900-tal, miljöskapande, bidrar till varierad karaktär.		viss påväxt, nästan dold av rododendronbuskar	beskär buskar
2	131-132		Elias Bengtsson 1844-1927, hustrun Kristina 1849-1897, hustrun Anna Nodina 1877-1975	högt kors från tidigt 1900-tal eller sent 1800-tal, miljöskapande, bidrar till varierad karaktär.		påväxt	rengör
2	133-134		SVEN SAMUELSSON 1801 +1884, JOHANNA OLSDOTTER 1809 +1871	Vården är tidstypiska för det sena 1800-talet och tidigt 1900-tal med obeliskformad vård. Stilen var vanligt förekommande men denna vård är ovanligt välbevarad och vacker. En av de äldre på kyrkogården. En av få som är bevarad intakt med inskriptionsplatta och medaljong.		påväxt, missfärgad marmor	åtgärdas av konservator

2	153-154		BERTIL ANDERSSON +1895, KRISTINA ERLANDSDOTTER +1887	högt kors från tidigt 1900-tal eller sent 1800-tal, miljöskapande, bidrar till varierad karaktär.		påväxt	rengör
2	157-161		HANDLANDEN GUSTAF ADOLF BERTILSSON +1894, CARL HJALMAR +1888	unik på Drängsereds kyrkogård, men förekommer nationellt, påkostad och vackert utformat verk, en av de äldre på kyrkogården, miljöskapande. Intressant yrkestitel		påväxt	rengör
2	162-164		HANDLANDEN RICHARD JÖNSSON +1928, SONEN GEORG +1898	unik på Drängsereds kyrkogård, men förekommer nationellt, påkostad och vackert utformat verk med tillhörande påkostad stenram, en av de äldre på kyrkogården, miljöskapande. Intressant yrkestitel		påväxt, lutar något	rengör
2	165-167		Folkskolläraren Erik Ahlberg familjegrav	högt kors med tillhörande stor stenram från tidigt 1900-tal, miljöskapande, bidrar till varierad karaktär.		rel. gott skick	rengör
2	168		VÅR KÄRA MAMMA, JENNY CARLSSON +1919, GÖMD MEN EJ GLÖMD	Vården representerar gravvårdar från det tidiga 1900-talet. Denna vård är ett fint exempel och ger variation till kyrkogården. Kvinnograv med tillhörande stenram.		påväxt	rengör
2	176-177		Hemmansägare J.E. Svensson 1853-1929, hans maka Augusta f. Eliasdatter 1869-1943	Estetisk helhet med ram och livsten. Ett av få bevarade i liknande stil på Drängsered och i Hallands sockenkyrkogårdar. Jugend, sent exempel. miljöskapande, bidrar till varierad		påväxt	rengör
2	210-211		1/ Karl August Bertilsson familjegrav 2/ TORSTEN BERTILSSON +1993	Vårdens stil är typisk för efterkrigstidens gravvårdar med en klassicistisk prägel. Stenramen är ovanligt välarbetad. Det finns många stenramar i kvarteret vilket präglar området. Den yngre stenen välanssed till helheten		viss påväxt	rengör

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

2	236		Här förvaras stoftet av... +1852?	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt	åtgärdas av konservator
3	2-3		LÅKAREN KONRAD BERTILSSON +1938	Unik vård med de framföriggande kalkstenshällarna, likt en stentumba. Socialhistoriskt värde med yrkestiteln		påväxt	rengör
7	1		Långt Skilda från Färdens mödor Och bekymmer, Högädla Fru Maria Charl Beckman Född Mjöberg? Jan 1802 Död d 21 Febr 1831, Maria Adelina Johanna (Josefina?) Född 31 dec 1826 Död 27 maj 1828	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården	Enligt gravboken levde Maria 1802-1831. Hon var gift med kyrkoherden Charl Beckman. En stjärndekor är överst på stenen.	påväxt	åtgärdas av konservator
7	2		HÅR UNDER HVILAR STOFTET AF PROSTEN OCH KYRKOHERDEN PEHR SÖDERWALL *1794 +1852 SÖRJD AF MAKÅ OCH TVENNE SÖNER	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården. Stenhällar är en av de äldsta gravvårdsstilarna. Vården ligger när koret vilket var vanligt för prästgravar.		påväxt, sprucken och ett hörn avslaget	åtgärdas av konservator
7	A		Västra sidan: 1698....BLEF...DENA....AND ERS....SÖN...I....BONNA...D ÖD....Östra sidan: HS IHS AAS HER HVILAR REDELGE DANE MAND ANDERSON (?)....SOMASOM....ÅBOE SOM.....ANO 1729...	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården, dansk text visar på dess ålder och traktens danska arv.	Texten täcker hela stenens båda sidor. 1698 kan vara både födelse eller dödsår. (IHS= De första bokstäverna i grekiska namnet på Jesus). Enligt ATA finns uppgifter om en gravsten från 1698 som sägs ha varit inmurad i en fönsterbänk i kyrkan. På stenen står det enligt ATA också: ANDERS AMBJÖRNSEN I BÖNNABOL. Stenen är troligen hitflyttad på 1970-talet.		åtgärdas av konservator

7	B		ej läsbar	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	C		ej läsbar	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	D		....OCH GUD....	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	E		Västra sidan: ANO 1701? .....DENA....SÄUGE? DANEMAN....Östra sidan: IHS .....PEDER SON.....LIHVET AFSOMNADE :701 (1701?)	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården, unik dekor med änglahuvud som återfinns på enstaka stenar på Drängsered, även i grannsocknar	Handinhuggen, stor, dansk text som är svår att läsa. Texten täcker hela stenen på båda sidorna. Övriga delen av västra sidan av stenen täcks av text som är understruken med en linje på varje rad. På östra sidan står IHS med väldigt stora bokstäver överst	påväxt	åtgärdas av konservator
7	G		....HERREN..	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	H			unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

7	I			unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	K-J		Öster: ----ND...HH....HD...	unik, två ålderdomligt hantverksmässigt skapade stenar, några av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	L			unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	M			unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
7	N			unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
9	19-20		Organisten J.A. Svensson 1866-1941, Emelia Svensson 1882-1971	Representerar årsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk för 1940-talets art deco, bevarad stenram, intressant yrkestitel		viss påväxt	rengör
9	23-24		C.A. Arwidssons familjegrav Mor 1864-1941, Far 1862-1939	Representerar årsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk för 1940-talets art deco, intressanta "titlar"		rel. gott skick	
9	26		G.G. JANSSON +1938	Representerar årsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk exempel på enklare mindre vård		gott skick	

12	5-6		Kyrkvärden August Eliasson 1863-1945, hans maka Thilda Eliasson 1868-1947	Representerar åsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk exempel på påkostad vård med kors, har sannolikt även haft ram, intressant titel		korset har lossnat och står lutat mot muren bakom	rengör, återmontera korset
12	12-14		M. Aug. Svenssons familjegrav, August 1862-1938, Augusta 1859-1934, Barnen Maria 1903-1937, Berta 1905-1950, Anna 1898-1983	Representerar åsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk med diabas, kors och de enkla rena linjerna men unik kombination med liggande håll.		gott skick	
12	17-18		Johs Bengtssons familjegrav Charlotta 1868-1947, Ivar 1906-1937, Arthur 1897-1975, Gunvor 1909-1979, Ernst 1903-1986	Representerar åsring på kyrkogården och kvarteret, tidstypisk exempel på vård från denna tid, tillsammans med liggande vårdar bildas estetisk helhet		gott skick, viss påväxt	rengör
12	(ca) 32-36		Cirkusdirektör Herbert Bengtsson 1947-2014 Grundare av Cirkus Olympia	Unik till sitt utförande och titel, lokalhistoriskt värde att det finns en cirkus i socknen.		Gott skick	
13	1		J. Gudmundsson +1859	unik, ålderdomligt hantverksmässigt skapad sten, en av de äldsta på kyrkogården		påväxt, svårläst	åtgärdas av konservator
13	4-5		Minne öfver Bengt Andreasson 1842-1921, hustrun Anna Andreasdotter 1854-1915	fint exempel på dekor och hantverk från 1920-talet		gott skick	
13	6-9		Hemmansägaren J. Elmqvist 1864-1946 hustrun Anna Elmqvist 1867-1933, sonen Karl Lennart 18xx-1913, dottern Karin Linnea 1913-1913	sent exempel på hög smalsten, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst	rengör

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

13	10-11		Carl Johnsson 1824-1907, hans maka Anna Karina Johnsson 1840-1919	stor bautasten, tidstypisk men ovanlig med denna typ av sten på Drängsereds kyrkogård, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst	rengör
13	12-13		Carl Andersson 1818-1882 hustrun Anna xxxx 1842-1912	äldre exempel på hög smalsten, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst, instabil	rengör, stabilisera
13	14-15		Överst: Kristus är mitt lif, döden min vinning f.d. Hemmansägaren Emanuel Gunnesson + 1922	relativt sent exempel på hög smalsten, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst, instabil	rengör, stabilisera
13	37-38		HEMMANSÄGAREN HANS Andersson 1859 +1925, hustrun Augusta Andersson xxxx-1950	mycket fint och påkostat exempel på livsten med tillhörande stenram med klot och urnor utformade till en sammanhållen enhet. viktig för kvarterets och kyrkogårdens varierade karaktär		påväxt	rengör
13	47-49		Bröderna Samuelsson Severin 1870-1944, August Edvard 1879-1948, Johan Elam 1875-1959	tidstypisk, fin dekor, tillhörande bevarad ram, intressant med tre bröder i samma familjegrav		sättning, ramen ojämn och stenen sned	rengör, åtgärda ramen på sikt

13	50-51		xxxx Johansson xxx	högt kors, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst	rengör
13	63-64		Lantbr. Johan Samuelsson 1867-1923 Johanna Gustava Samuelsson 1872-1930	fint exempel på dekor och hantverk från 1920-talet med tillhörande bevarad stenram, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		rel gott skick	
13	65		Här hvilar Hustrun Juliana Lindström från Lid + 1887 sörjd av make, syskon slägt och vänner	Gjutjärnskors är alltid klassat som kulturgrav, detta är en av de äldre gravvårdarna på Drängsereds kyrkogård		Mycket skadat, omålat gjutjärnskors med rost och avbrutet. Det står löst på en granitbas.	åtgärdas av konservator
13	84-86		Sven Carl Nilsson 1849-1926, hustrun Johanna Christina Eriksdotter 1857-1912	relativt sent exempel på hög smalsten, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		viss påväxt	resgör
13	87-88		Hemmansägaren Johan Johansson 1835-1900, hustrun Anna Johanna Persson 1827-1914, Bengt Johansson 1863-1949	exempel på hög smalsten, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt	rengör
13	90		SVEN OLSSON 1813-1888	högt kors, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär			rengör

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

13	96-97		ISAK ARVIDSSONS FAMILJEGRAV SJÖBOL	Ovanlig form av familjegrav, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, missfärgning av marmorn	åtgärdas av konservator
13	104-105		JOHN ELIASSONS FAMILJEGRAV	Ett av få exempel på bevarad jugendvård med ram och låg bred livsten utformad till en estetisk och tidstypisk helhet, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt	rengör
13	106-107		SVEN BERTILSSON +1899	högt kors, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär, bevarad stenram		påväxt	rengör
13	108-109		ALBIN JOHANSSON 1888-1956, Lille Arthus 1906-1907	Typiskt exempel på efterkrigstidens gravvårdar med en klassicistisk prägel men med ett striktare formspråktillhörande stenram bevarad		rel. gott skick	
13	112-113		Hemmansägaren Anders Gabrielson 1828-1915, maka Anna Gabrielsdotter 1832-1901	fint exempel på något mindre smalsten med dekor från tidigt 1900-tal, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt i mindre omfattning	rengör
13	115-117		Bengt Andersson 1831-1899, xxxx 1837-187x Johanna Kristina 1842-1913	Stor bautasten, tidstypisk men ovanlig med denna typ av sten på Drängsereds kyrkogård, sekelskiftet 1900, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst	rengör
13	121		f.d. Lantbrukaren Johannes Knutsson 18xx-1909, hustrun Johanna Helena Carlsson 1834-1906	exempel på hög smalsten med rik dekor från tidigt 1900-tal, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svårläst, har troligen varit krönt med ett stenkors som nu försvunnit	rengör

13	125-131		A Nelson +1957 G Nelson +1920 J. SVENSSON +1917 +1918 A Nilsson +1898 E Andersson +1907 J Andersson +1898	En av de största familjegravarna på kyrkogården, enkla vårdar samlade i en mycket stor stenram, viktig för kvarterets och kyrkogårdens varierade karaktär		viss sättning	åtgärda på sikt
13	168-169		LANTBRUKAREN JOH. GABRIELSSON +1917	Gravvården är ett fint exempel på nationalromantiken som kom i slutet av 1800-talet. Den knöt an till de fornordiska rötterna med bautastenar, runskrift och grovhuggna ytor. Det finns flera bautastenar på södra sidan om kyrkogården vilka ger variation till kvarteret.		påväxt, svärläst, instabil	rengör, stabilisera
13	170-17		xxxxx	Stor bautasten, tidstypisk men ovanlig med denna typ av sten på Drängsereds kyrkogård, sekelskiftet 1900, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt, svärläst	rengör
13	172-173		f.d. landtbrukaren Jakob Persson 1818-1896 hustrun Bengta Jakobsdotter 1844-1910	exempel på hög smalsten med rik dekor från tidigt 1900-tal, viktig för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		påväxt	rengör
13	176-177		Gustaf Carlssons familjegrav Måsared	Ett av få exempel på bevarad jugendvård med ram och låg bred livsten utformad till en estetisk och tidstypisk helhet, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade		viss påväxt	rengör
13	187		JUNGFRUN JOHANNA CHRISTINE JOHANSBOTTER FR. GÖTEBORG +1908	gjutjärnskors är alltid klassat som kulturgrav, ovanlig titel		rost, påväxt, korset är knäckt	åtgärdas av konservator

BILAGA 2. KULTURGRAVAR TABELL

13	188		xxxxxx	Ålderdomlig form, som är typisk för det sena 1800-talet. Det finns ovanligt många kvar på Drängsereds kyrkogård jämfört med andra sockenkyrkogårdar, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		vården har stora skador, avbruten, trasiga hörn, medaljongen är försvunnen, texten svårläst, marmorn missfärgad	åtgärdas av konservator
13	192-193		xxxxx	högt kors, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär, bevarad stenram		påväxt	rengör
13	204-206		Johannes Bengtsson 1854-1926, dottern Edit 1899-1903, dottern Anni 1901-1902	Ovanligt med liggande vård från denna tid, viktigt för kvarterets och kyrkogårdens ålderdomliga och varierade karaktär		viss påväxt	rengör
13	216		xxxx	En av de äldre gravvårdarna på kyrkogården, typisk för det sena 1800-talet och det finns ovanligt många av denna typ på Drängsered, viktigt för kyrkogårdens varierade och ålderdomliga karaktär		svårläst, marmorplattan missfärgad och spräckt, riklig påväxt	åtgärdas av konservator
13	219		MINNE EFTER BENGT KARL KARLSSON +1894 Baksidan: Frid över älskat stoft!	gjutjärnskors är alltid klassat som kulturgrav, en av de äldre gravvårdarna		påväxt, rost	åtgärdas av konservator
13	muren mellan gamla och nya delen av kyrkogården		Västra sidan: ANNO 1700 ? DEN ..DENNE: SALIGE: DANE:QVIND HERREN....HEM: SOFVEN: HAFVEN:LEFV I:VERDEN:...GUD..	En av de absolut äldsta, hantverksmässigt framställd i ålderdomlig stil, troligen lokalt hantverk, enstaka liknande finns på Drängsereds kyrkogård samt i grannsocknar		påväxt, spräckt men lagad (?) står lutad mot muren	åtgärdas av konservator

KULTURMILJÖ
HALLAND

Postadress: Bastionsgatan 3 | 302 43 Halmstad | Tel: 035-19 26 00
E-post: kansli@kulturmiljohalland.se | Hemsida: www.kulturmiljohalland.se